

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

የሶሻል ሳይንስና ሂደታዊ ስራ ስራ ስራ የኢትዮጵያ ስነ-ጽሑፍና ፎክሎር

ድህረ ምረቃ መረጃ ግብር

በኢሉባቦር ዞን አልጌ ሣቲ ወረዳና አካባቢው በናቃታ ጋብቻ የሚገጠሙ የመረጃና ዘለፋ ቃል ግጥሞች ይዘትና ማህበራዊ ፋይዳ ትንተና

በ

ተዋበች መርጋ

በኢትዮጵያ ቋንቋዎች ስነ-ጽሑፍና ፎክሎር 2ኛ ድግሪ (ማስተርስ) ለማግኘት ከሚያስፈልጉ ነጥቦች ከፊሉን ለማሟላት የቀረበ ጥናታዊ ጽሑፍ

ጥቅምት 2011

ጅማ

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

የሶሻል ሳይንስና ሂደታዊ ስራ ስራ የኢትዮጵያ ስነ-ጽሑፍና ፎክሎር

ድህረ ምረቃ መረጃ ግብር

በኢሉባቦር ዞን አልጌ ሣቲ ወረዳና አካባቢው በናቃታ ጋብቻ የሚገጠሙ የመረጃና ዘለፋ ቃል ግጥሞች ይዘትና ማህበራዊ ፋይዳ ትንተና

በ

ተዋበች መርጋ

ዋና አማካሪ፤ ማንያልዉ አባተ (ዶር)

ረዳትአማካሪ፤ ሀብታሙ እንግዳዉ

በኢትዮጵያ ስነ-ጽሑፍና ፎክሎር 2ኛ ድግሪ (ማስተርስ) ለማግኘት ከሚያስፈልጉ ነጥቦች ከፊሉን ለማሟላት የቀረበ ጥናታዊ ጽሑፍ

ነሐሴ 2011

ጅማ

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

የሶሻል ሳይንስና ሂወጫኒቲስ ኮሌጅ በአማርኛ ቋንቋ ስነ-ጽሑፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል የድህረ ምረቃ መርሃ ግብር

ርዕስ፤ በኢሉባቦር ዞን አልጌ ሣቺ ወረዳና አካባቢዉ የሚገጠሙ

በናቃታ ጋብቻ የመረኮና አራብሶ ቃል ግጥሞች ይዘትና ማህበራዊ ፋይዳ ትንተና

በ

ተዋበች መርጋ

የፈተና ቦርድ አባላት

የአማካሪ ስም

ፊርማ

.....

.....

የፈታኝ ስም

ፊርማ

.....

ጥቅምት 2011

ጅማ

ምስጋና

በመጀመሪያ ይህ ጥናት በጥራት ተሠርቶ ያልቅ ዘንድ ጊዜያቸውን መስዋዕት አድርገው ደከሙኝ ሰለችኝ ሳይሉ የተዛባውን በማቃናትና የጎደለውን በመሙላት ለዚህ ወጤት ላበቁኝ ለዶር ማንያለው አባተ ከልብ የመነጨ ምስጋናዬን አቀርባለሁ። በመቀጠልም ረዳት አማካሪዬ በመሆን የበኩላቸውን ምክርና ድጋፍ በመስጠት ለረዱኝ አቶ ሀብታሙ እንግዳው ከፍ ያለ ምስጋና ይድረሳቸዋል። አልፎም ለጥናቱ አስፈላጊ የሆኑትን መረጃዎች ስሰበስብ ጊዜያቸውን ሰዉተው መረጃ የሰጡኝን በያሉበት ከፍ ያለ ምስጋናዬን አቀርባለሁ። በሶስተኛ ደረጃም ለሥራው ማጣቀሻ የሚሆኑ መጻሕፍትን በማዋስ የተባበሩኝን ግለሰቦችና የቤተ-መጻሕፍት ሠራተኞችን ከልብ ላመሰግን እወዳለሁ። እንዲሁም የመረጃ ቃል ግጥሞቹን ውዳሴን ከአፋን ኦሮሞ ወደ አማርኛ ቋንቋ በመተርጎምና ጽሑፉን በኮምፕዩተር በመጻፍ ለረዳኝ ለመር ምትኩ ለገሠ ምስጋናዬ የላቀ ነው።

|

ሙዳዬ ቃላት

በመገኛ ቋንቋቸው በአፋን ኦሮሞ ሲነበብ የአማርኛ ትርጉም

- a. Adooyee.....አዶይአብሮ አደግ ጓደኛ (ለልጃገረዶች)
- b. Arrabsoo.....አራብሶ.....ዘለፋ (ነቀፋ)
- c. Dibbee.....ድቤ.....ባህላዊ የሙዚቃ መሳሪያ
- d. Diinqa.....ዲንቃ.....መኝታ

- e. Durbummaa.....ዱርቡማ.....ክብረ-ንጽህና
- f. Gundoobooree.....ጉንዶቦሬ.....ቀለም ሻሽ
- g. Mararoo.....መረሮ.....ማሞካሻ
- h. Shumbure.....ሹምቡሬ.....የከብት ስያሜ

||

አጠቃሎ

የጥናቱ ትኩረት በአሮሚያ ክልል በኢሉባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ ውስጥ የሚገጠሙ የመረሮ ቃል ግጥሞች ዓይነትና ይዘትን መተንተን ዋና አላማዉ ነዉ። ይህንን ዋና ዓላማ መሰረት በማድረግ የተለያዩ ንዑሳን ዓላማዎችን በዉስጡ አካቷል። ይህንን ከግብ ለማድረስም አጥኝዋ ገላጭ ትንተና የምርምር ዘዴን በመጠቀም የመረሮ ቃል ግጥሞቹን ይዘት ትንተና ያቀረበች ሲሆን በትንተናዉ ሂደትም የአካባቢዉን ህብረተሰብ ባህል መሰረት በማድረግ የመረሮ ቃል ግጥሞችን የሚያዉቁትን እናት ሴቶችና መረጃ አቀባዮችን በዓላማ ተኮር የናሙና አወሳሰድ ዘዴ ከመረጠች በኋላ በቃለ መጠይቅ፣ በድምጽ ቀረጻና በቡድን ተኮር ዉይይት ግጥሞቹን በመሰብሰብ የስነቃሉን ይዘትና ፋይዳዉን ከፋፍላ በመተንተን አቅርባለች።

በጥናቱ የተገኘዉ ዉጤትም በመረጃ ተደግፎ በይዘት ትንተናዉ ሥራ ላይ ዉሏል። በዚህ መሰረት የመረሮ ቃል ግጥምን ልጃገረዶች ለተለያዩ ጉዳዮች ከጋብቻ ጋር በማያያዝ የራሳቸዉን ገጠመኞችና በትዳር ዉስጥ የኑሮ ዉጣዉረድን እንዲገልጹበት የሚረዳ ነዉ። እነዚህን የአንድን ማህበረሰብ ማንነት ዉስጣዊ ፍላጎትና ፍልስፍናዉን የሚገልጹ የመረሮ ቃል ግጥሞችን በቃለመጠይቅና በቡድን ተኮር ዉይይት አጥኝዋ መረጃዎችን በምትሰበስብበት ወቅት መረጃ አቀባዮቿ የመረሮ ቃል ግጥም ክወና ጥናቱ በተካሄደበት ጊዜ ከመቅረቱ የተነሳ የስነቃሉ ቃልግጥም በመሞት ላይ እንደሚገኝ በመግለጻቸዉ ከመጥፋቱ በፊት በጽሑፍ የሚሰበሰብበት ሁኔታ ቢመቻችና ከትዉልድ ወደ ትዉልድ የሚተላለፍበት ስልት ቢፈለግ መልካም መሆኑ በጥናቱ የመጨረሻ ክፍል ተጠቅሷል።

III

ምዕራፍ አንድ፤ መግቢያ	1
1.1 የጥናቱ ዳራ.....	1
1.2 የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት.....	5
1.3 ጥናቱ የሚመልሳቸው መሰረታዊ ጥያቄዎች.....	5
1.4 የጥናቱ ዓላማ.....	5
1.4.1. የጥናቱ ዋና ዓላማ.....	5
1.4.2. የጥናቱ ንዑስ ዓላማዎች.....	6
1.5. የጥናቱ ጠቀሜታ.....	6
1.6 የጥናቱ ወሰን.....	6
1.7 ያጋጠሙ ችግሮች.....	7
ምዕራፍ ሁለት፤ ከለሳ ድርሃናትና የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት 8	
2.1 ንድፈ ሐሳባዊ ቅኝት.....	8
2.1.1 የስነ ቃል ምንነት.....	8
2.1.2. ስነቃል የሚያተኩርባቸዉ ዘርፎች.....	9
2.1.3 የስነ ቃል	
ተግባር.....	10
2.1.4. የዘፈን ምንነት.....	11
2.1.5. የዘፈን ጥቅም.....	13
2.1.5.1. የመረሮ (Mararoo)ዘፈን ምንነት.....	14
2.1.5.2. የመረሮ ዘፈን ጥቅም.....	15
2.1.5.3. የመረሮ ዘፈን ቃለ ግጥም ዓይነቶች	15

2.1.5.3.1. ሙሽራው ሙሽሪት በራፍ ሲደርስ የሚዜም(Arrabsoo Karra Gubbaa)...	16
2.1.5.3.2. ሙሽራው ከሙሽሪት ቤት ሲወጣ የሚዜም(Arrabsoo Gundoo Booree)....	16
2.1.5.4. በሙሽራው ቤተሰብ ቤት ሙሽሪትና ወገኖቿ የሚተቸባበት የስድብ ግጥም	17
2.1.5.4.1. ሙሽራው ከቤቱ ሲወጣ ሙሽሪትን የሚዘልፉበት(Gaggeessaa Misirrichaa).....	17
2.1.5.4.2. ሙሽራው ወደ ሙሽሪት ቤት ከሄደ በኋላ ሙሽሪት የሚትዘለፍበት	17
2.2 የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት.....	17
2.3 ጥናቱ የተካሄደበት አካባቢ.....	20
ምዕራፍ ሶስት፤ የጥናቱ ዘዴና አካሄድ	22
3.1. የጥናቱ ዘዴ.....	22
3.2 የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎች.....	22
3.2.1. ቃለ መጠይቅ	23
3.2.2. የቡድን ተኮር ዉይይት	23
3.3 የመረጃ አቃባቶች አወሳሰድ ዘዴ.....	24
3.4 የመረጃ አተናተን ዘዴ.....	25
ምዕራፍ አራት፤ የመረጃ ትንተና	26
4.1. የናቃታ ጋብቻና የመረጃ ቃል ግጥሞች.....	26
4.1.1. የናቃታ ጋብቻ.....	26
4.1.2. የመረጃና የዘለፋ ግጥሞች ክወና (Raawwii Afwalaloo Mararoofti Arrabsoo).....	27
4.2. በሙሽሪቷ ቤት የሚዜሙ የመረጃና የዘለፋ ቃል ግጥሞች ይዘት	28
4.2.1. በሙሽሪቷ ቤት በጓደኞች የሚዜሙ የመረጃ ግጥሞችና ይዘት.....	29
4.2.2. ሙሽሪቷ ለከንፈር ወዳጇ የምታዜመው የመረጃ ቃል ግጥም.....	32
4.2.3. በሙሽሪቷ ቤት ሙሽራው ደጃፍ ሲደርስ የሚዘልፉበት የዘለፋ ቃል ግጥሞች.....	32
4.2.4. ሙሽራው በሙሽሪት ቤት ሲስተናገድ የሚዘልፉበት የዘለፋ ቃል ግጥም	34

4.2.5. ሙሽራው ሙሽሪትን ይዞ ሊገባ ስል ሙሽራዎ ፈረስ ላይ ካወጣች በኋላ የሚዜም (የቀለም ሻሼ) ቃል ግጥም	34
4.3.በሙሽራው ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የዘለፋ (Arrabsoo) ቃል ግጥሞችና ይዘታቸው.....	35
4.3.1. ሙሽራውና ሚዜዎች ከሙሽራው ቤት ሲወጡ ለሽኝት የሚዜም	35
4.3.2. ስለ ሙሽሪት ድንግልና የሚገልጹበት ግጥሞች (Arrabsoo Durbummaa)	36
4.3.3. ሙሽራው ከቤቱ ማዶ ሲደርስ የሚዜም (Arrabsoo Fuullee Manaa).....	37
4.3.4. ሙሽሪት ሙሽራው ቤት ከደረሰች በኋላ የሚዜም የዘለፋ ቃል ግጥም.....	38
4.3.5.ሙሽሪት ሙሽራው ቤት ደርሳ ከፈረስ ስትወርድ የሚዜም የዘለፋ ግጥም.....	39
4.4.በአሮሞ የናቃታ ጋብቻ የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥሞች ማህበራዊ ፋይዳ.....	39
4.4.1. ያለፍላጎት ጋብቻን ለመቃወም የሚያዜሙት የመረሮ ቃል ግጥም.....	40
4.4.2. ሙሽሪቷ የሚታገባዉን ባል ለማጥላላት የምታዜመዉ ግጥም.....	40
4.4.3.ያለ ዕድሜ ጋብቻን ለመቃወም ልጃገረዶች የምያዜሙት የቃል ግጥም.....	41
4.4.4.ሙሽሪቷ ለጋብቻ በገንዘብ መቀየሯን የሚትገልጽበት የመረሮ ቃል ግጥም.....	42
4.4.5.ከጋብቻ በኋላ የባል ተጽዕኖና የታዊ ጥቃትን የሚቃወሙበት	44
4.4.6. ሙሽሪቷ በጋብቻዉ ጣጣ ስትጨናነቅ ጓደኞቿ የሚያበረታቱባት የቃል ግጥም.....	46
ምዕራፍ አምስት፣ ማጠቃለያና ግኝት.....	47
5.1. ማጠቃለያ.....	47
5.2. ግኝት.....	47
ዋቢ መጽሐፍት.....	54
አባሪ -ሀ. ቃለ-መጠይቅ.....	55
አባሪ-ለ. የቡድን ተኮር ዉይይት.....	56
የመረጃ አቀባዮች.....	57

ምዕራፍ አንድ

መግቢያ

1.1. የጥናቱ ዳራ

ስለ ስነቃል ምንነትና አመጣጥ የተለያዩ ምሁራን ብዙ ገለጻዎችን ሰጥተዋል። ከነዚህም ውስጥ ዘራውን (1992:20) እንደገለጸው

ስነቃል በመነገር፣ በመተረት ወይም በመኬም በተወሰኑ ማህበራዊ አጋጣሚዎች ላይ የሚከወን ቃላዊ ፈጠራ ሲሆን የአንድን ማህበረሰብ ባህል፣ ወግና ልማድ እንዲሁም ታሪክ ማስተላለፊያና ልዩ ልዩ ክስተቶችንና የህይወት መልኮችን መገለጫ ኪነጥበብ ነው። ስነቃል ፅህፈት ከመጀመሩ በፊት በጥንት ጊዜ የሰው ልጅ የኑሮ ውጣ ወረድን፣ ትግሉን፣ ችግሩንና ደስታውን ሲገልፅበት የኖረ የስነ ፅሁፍ ዘርፍ ነው። አሁንም ቢሆን የተማረው ማህበረሰብም ሆነ ያልተማረው ማህበረሰብ የሚጠቀምበት የስነጽሑፍ ዘርፍ ነው።

ከላይኛው አባባል የምንረዳው ይህ የስነቃል ክወና በተረት ወይም በኬማ አጋጣሚን ተጠቅሞ በቃል በመፈጠር የአንድን ማህበረሰብ የኑሮ ውጣ ወረድ ከትውልድ ወደ ትውልድ ማስተላለፊያ መሳሪያ መሆኑን ነው። አልፎም የሰው ልጅ የፅህፈት ባህልን ከመፍጠሩ በፊት በስነቃል አማካኝነት አጠቃላይ የአኗኗር ሁኔታውን መገለፅ ሲጠቀምበት የኖረ መሆኑን እንገነዘባለን። ከዚህ በተጨማሪም በዚህ የስነ ፅሁፍ ዘርፍ መጠቀም የሚችሉት የተማረው ህብረተሰብ እና ያልተማረው ህብረተሰብ እንደሆነ ከቀረበው ሃሳብ እንረዳለን።

ስነቃል ስሙ እንደሚያመለክተው ከሰው ወደ ሰው ወይም ከትውልድ ወደ ትውልድ በቃል የሚተላለፍ ሁብት ሲሆን የሚያወሳውም የአንድን ማህበረሰብ ታሪክ አጠቃላይ የአኗኗር ሁኔታ ባህሉንና ወጉን የሚገልፅበት ነው (ዘሪሁን/1992:20)። ይህም የሚያሳየን ስነቃል የሰውን አኗኗር፣ ዘይቤውን፣ ባህሉን፣ ማህበራዊ አጋጣሚዎችንና ቅርስን ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚያስተላልፍበት መሣሪያ መሆኑን ነው።

ፈቃደ/1991:47/ የስነ ቃልን አገልግሎት እንደሚከተለው አስቀምጦታል።

የሰው ልጅ በያለበት አካባቢ ከጥናት ጀምሮ ላጋጠሙት ችግሮች መፍትሄ ለመስጠት እየሞከረ ነው የኖረው። እንደሚኖርበት አካባቢና እንዳጋጠመው ችግር አንዴ ድል እየመታ ሌላ ጊዜ ድል እየተመታ ዛሬ የደረሰንበት ደረጃ ላይደርሷል። የሰው ልጅ ከጠቡ፣ ከፍቅሩ፣ ከጦርነቱ፣ ከሰላሙ፣ ከድሉ፣ ከሽንፈቱ በያለበት እየተማረ አንድ የህይወት ሥርዓት አበጅቷል። ከዚህ የህይወት ስርዓት ጋር ተያይዞ የልማት እሳቤ የአስተዳደር የማህበራዊ ኑሮና የሐሳብ መለዋወጫ ዕቅድና ሥርዓት አዳብሯል።

የዚህ ብያኔ ዋና መልዕክት የስነቃል አገልግሎት ማለት የሰው ልጅ ሐዘኑን፣ደስታውን፣ ድሉን፣ ሽንፈቱን፣ የአስተዳደር መዋቅሩን የሚገልፅበት መሆኑን ያመለክታል።

የስነቃል ልጥናት አጀማመርን አስመልክቶ “ፎክሎር” ለሚለው ቃል ከ1846 እ.ኤ.አ ለመጀመሪያ ጊዜ ቃሉ “አተኔየም” በተባለ ጆርናል ከተጠቀሰ ጊዜ ጀምሮ ተለያዩ ብያኔዎች በተለያዩ የሙያ ሰዎች ሲሰጡ መቆየታቸውን “ደርሰን ግሪም” /1972:1/ ወንድማማቾቹ ይህንን መስክ ለመጥራት የተጠቀሙበት ቃል ሾልክስ ኩንዴ ነበር ብሏል በማለት እና ፎክሎር ለሚለው ቃል ብያኔ ሳይሰጠው መቆየቱን ሳሙኤል/1982/ በሰራው ስነቃል ነክ ስያሜዎች አጠቃቀምና ችግራቸው በሚለው ርዕስ ሠርቶ ለአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ባቀረበው ጥናታዊ ፅሁፍ ገልጾታል።

በሌላ በኩል ስለ ስነቃል ጥናት አጀማመር በተመለከተ ፎክሎር የሚለውን ቃል ስያሜ ለመጀመሪያ ጊዜ የተጠቀመው ዊልያም ጆን ቶምስ የተባለ እንግሊዛዊ በ1894 እ.ኤ.አ ነው በማለት ደበበ /1991:322/ ገልጾታል። ከላይ የተረበውን ሐሳብ ለማጠናከር ስነቃል በ18ኛው ክፍለ ዘመን በሁሉም ማህበረሰብ ዘንድ ጥናቱ ተስፋፋቶ ሕዝቡ የዕለት ተዕለት ሥራውን በስነቃል አማካይነት ይገልፅ እንደነበረ ሳሙኤል /1982/ ገልጻል

ስነቃል በገጠሩ ሕዝቦች ላይ በስፋት ይነገር እንደነበር የተለያዩ የታሪክ ምንጮች ይጠቁሙናል። ከጊዜ በኋላ የገጠሩ ሕዝቦች በተለያዩ አጋጣሚ ገጠሩን እየተወደደ ከተማ በሚያደረጉት እንቅስቃሴ ቀስ በቀስ የራሳቸው የሆነውን ትክክለኛውን ባህላዊ ተረት እየተወጡ መጡ። በ18ኛው ክፍለ ዘመን በተለያዩ የገጠር አካባቢ ይኖሩ የነበሩ አርሶ አደር ህዝቦች ይጠቀሙ እንደ ነበሩና ለማህበረሰቡ ያስተላለፉት መሆኑን ያስገነዝባል። ይህም ስነቃል የህዝብን እውነታ ገፅታ የሚያንፀባርቅ የሕዝብ ሀብት ሆኖ እንደሚያገለግል በ18ኛው ክፍለ ዘመን ከነበሩ ታዋቂ ተመራማሪዎች መካከል ሁለቱ የጀርመን ወንድማማቾች ተወላጅ የሆኑት ጃኮብ እና ዊሊያም ግንባር ቀደም የስነቃል ምሁራን የገለጹትን ሐሳብ እንደመረጃ መጥቀስ ይቻላል (World Book Encyclopeda 2001)

የስነቃል ዓይነቶች ብዙ መሆናቸውን ዘሪሁን (1992:28) ሲገልፅ “በየሀገሩና በየባህሉ የተለያዩ የስነቃል ዓይነቶች ቢኖሩም አብዛኛዎቹ በሁለት ዓቢይት ቅርጾች ይከፈላሉ። የመጀመሪያዎቹ በዝርወና በትረካ የሚነገሩ ሲሆኑ ሁለተኛዎቹ ደግሞ በግጥም ቅርፅ የሚቀረቡና የሚዜሙ ናቸው። በዚህ ከሚቀርቡት መሀል ተረት፣ አፈታሪክ፣ ሀተታ ተፈጥሮ፣ ምሳሌያዊ አነጋገር፣ እንቁቅልሽ፣ ቀልድ ሌሎችም ይገኙበታል። ከሚዜሙት ደግሞ ባህላዊ ዘፈኖችና ዝማሬዎችን ፉከራና ቀረርቶን መጥቀስ ይቻላል።” በማለት ያስቀምጣል። ከዚህ ሐሳብ የምንረዳው የስነቃል ዓይነት ቦታና ባህልን መሰረት አድርጎ ቢለያይም አንደኛው በዝርወና ትረካ ሌላው በግጥም መልክ የሚከወን መሆኑን ነው።

እስካሁን ስነቃልን አስመልክቶ ከተገለፀው ሐሳብ በመነሣት የስነቃልን ባህርያት አስመልክቶ ዘሪሁን /1992:22/ የሚከተለውን ገልጿል።

ስነቃል ሁለት ዋና ዋና ባህሪያት አሉት። እነዚህም ክዋኔና ተለዋጭነት ናቸው። ክዋኔ የስነቃል ተቀዳሚና መሠረታዊ ባህሪ ነው። በርግጥም ስነቃል ያለ ክዋኔ ህልወና የለውም። አፈጣጠሩም ሆነ ከትወልድ ወደ ትወልድ መተላለፊያው በከዋኞቹ የተነጠለ አይደለም። ማንኛውም ዓይነት ስነቃል አማካይነት ባንድ ማህበራዊ አጋጣሚ ወይም የመሰብሰቢያ ምክንያት በተሳታፊዎች ፊት የሚነገር የሚተረት ወይም የሚዜምና በድርጊት የሚቀርብ እንጂ እንደስነጽሁፍ በአንድ ደራሲ ተደርሶ በወረቀት ሰፍሮ ለብቻ የሚነበብ አይደለም። ስነቃል ሙሉ ህልወናውን የሚያገኘው ከነጥበባዊ ሞገሱን የሚጎናፀፈውና የተሳታፊዎችን ልብ ነክቶ ግቡን የሚመታው በፊታችው ሲከወን ነው።

ከላይ ከቀረበው የዘሪሁን ሃሳብ መረዳት እንደሚቻለው ክዋኔ የሌለው ስነቃል የሞተ ነው። የታሰበው ግብ መምታት የሚችለው ከዋኝና ታዳሚ በተገኘበት ማህበራዊ አጋጣሚ ሲቀርብ እንጂ እንደ ስነፅሁፍ በአንድ ደራሲ ተደርሶ በፅሁፍ ሲቀረብ አይደለም። ስለዚህ ከዚህ ሃሳብ በመነሣት ስነቃል ሕይወት እንዲኖረው ክዋኔ እጅግ አስፈላጊ ጉዳይ ነው ማለት ይቻላል።

የስነቃል ህልውና በሰዎች አንደበት በመነገር ወይም በመዜም በመሆኑ በከፊል ወይም በሙሉ የመለወጥ ባህርይ አለው። አንድ የስነቃል አቀንቃኝ ከተሳታፊዎች መካከል አንዳንዶቹ ያዩትን የሰሙትን እንደየአቅማቸው ለሌሎች ሊያስተላልፉ ይችላሉ። በዚህን ጊዜ በመርሃት ወይም ከሁኔታው እንዲስማማ ለማድረግ አንዳንድ ነገሮች በመጨመራቸውና በመቀነሳቸው ተለዉጦ በሌላ መልክ ነው የሚቀርበው (ዘሪሁን1992:25)።

የሰዎች የማስታወስ ችሎታም ሆነ ነገሮችን የመያዝ የተለያየ በመሆኑ አንዱ ያስታወሰውን ሌላው ሊዘነጋው ይችላል። ስነቃልን ለማሳመርና ከሚቀርብለት ሁኔታ ጋር ለማስማማት የሚጨመሩት ወይም የሚቀነሱት ነገሮች እንደየ አቀንቃኙ የፈጠራ ችሎታ ስለሚለያዩ ለዉጡ ልዩ ልዩ መልኮች ይኖሩታል። የስነቃል የመለወጥ ባህሪ ከሚታይባቸው ገፅታች አንዱ የቃላት የሀረጎች የአረፍተነገሮችና የሀሳብ መገለጫ ዘዴዎች ለዉጥ ነው። ቀዳሚው አቀንቃኝ የተጠቀመባቸውን ቃላትና ሐረጎች የጻፋኛው አቀንቃኝ ሙሉ በሙሉ ሊያስታወስ ስለማይችል በሌላ ተክቶ የሚስማማውን መርጦ የስነቃሉን አቢይ መልክ ሳይለወጥ ያስተላልፋል። ይህ ጥናትም የሚያተኩረው ከላይ ከተዘረዘሩት የስነቃል ንዑሳን ክፍሎች ዉስጥ በጋብቻ ስነስርዓት በሰርግ ከሚዜሙ ዜማዎች ዉስጥ የሚመደቡትን የመረሮና አራብሶቃል ግጥም ይዘትና ማህበራዊ ፋይዳ መተንተን ነው። በተለይም በአሮሚያ ክልላዊ መንግስት፣ በአሉባቦር ዞን፣ በአልጌ ሣቺ ወረዳ አካባቢ የሚዜሙ የልጃገረዶች የመረሮና አራብሶ ቃል ግጥሞች ይዘትን ሲሆን እነዚህ የመረሮ ቃል ግጥሞች ያላቸውን ይዘት 5 ማህበራዊ ፋይዳ ተንትኖ ለማሳየት የታለመ ነው።

1.2. የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት

ይህ ጥናት በኦሮሚያ ክልል በኢ.ሉ.ባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ የተካሄደ ሲሆን በወረዳው ውስጥ የሚገኙ የአፋን ኦሮሞ የመረሮ ቃል ግጥሞች ይዘት ለማጥናት አጥኚዎን ያነሳሳት ጉዳይ የማህበረሰቡን ባህል፣ ልማድ፣ እምነትና አኗኗር ይገለፅበት የነበረ የመረሮና የዘለፋ (Mraroori Arrabsoo) ቃል ግጥሞች በአሁኑ ጊዜ በተለያዩ ምክንያቶች እየቀሩ እና እየተረሱ መሆኑን በተለያዩ ማህበራዊ አጋጣሚ አጥኚዎ በመታዘብ ነው። ስለዚህ እነዚህ የመረሮና አራብሶ ቃል ግጥሞች ከመረሳታቸውና ከመሞታቸው በፊት አጥኚዎ ባሁኑ ወቅት ያሉትን አሰባስባ ይዘታቸውን በመተንተን ማህበራዊ ፋይዳውን በፅሁፍ ለተከታዩ ትውልድ ለማስተላለፍ በማሰቧ ነው።

1.3 ጥናቱ የሚመልሳቸው መሠረታዊ ጥያቄዎች የሚከተሉት ናቸው ።

1. በኢ.ሉ.ባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ በናቃታ ጋብቻ የሚዜሙ የመረሮና የዘለፋ (Mraroori Arrabsoo) ቃል ግጥሞች እንዴት ይገለጻሉ?
2. በወረዳው ውስጥ በሙሽሪት ቤት የሚዜሙ የወዳሴና የዘለፋ (Mraroori Arrabsoo) ቃል ግጥሞች ይዘት ምን ይመስላል?
3. በሙሽሪት ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የወዳሴና የዘለፋ (Mraroori Arrabsoo) ቃል ግጥሞችና ይዘታቸው ምንድን ነው?
4. በኦሮሞ የናቃታ ጋብቻ ስነ-ስርዓት የወዳሴና የዘለፋ (Mraroori Arrabsoo) ቃል ግጥሞቹ ማህበራዊ ፋይዳ ምን ምን ናቸው?

1.4 የጥናቱ አላማ

1.4.1 የጥናቱ ዋና አላማ

የጥናቱ ዋና ዓላማ በኢ.ሊ.ባቦር ዞን በአልጌ ሣቲ ወረዳ ዉስጥ የሚገጠሙ የዘለፋ (Mararoofti Arrabsoo) ቃልግጥሞች ይዘታቸውን መተንተን ነዉ። ይህንን ዋና ዓላማ መሠረት በማድረግ የሚከተሉትን ንዑሳን አላማዎች በዉስጡ አካቷል።

1.4.2 የጥናቱ ንዑሳን ዓላማዎች

- በኢ.ሊ.ባቦር ዞን አልጌ ሣቲ ወረዳ በናቃታ ጋብቻ የሚዜሙ የመረሮና የዘለፋ (Mararoofti Arrabsoo) ቃል ግጥሞችን ምንነት መግለፅ።
- በወረዳዉ ዉስጥ በሙሽራዎ ቤት የሚዜሙ የመረሮና አራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥሞች ይዘታቸውን መተንተን።
- በሙሽራዉ ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የመረሮና የዘለፋ (Mararoofti Arrabsoo) ቃል ግጥሞች ይዘታቸውን መተንተን።
- በወረዳዉ የኦሮሞ የናቃታ ጋብቻ ስነ-ስርዓት የመረሮና አራብሶ ቃል ግጥሞች ማህበራዊ ፋይዳን ተንትኖ ማሳየት።

1.5 የጥናቱ ጠቀሜታ

አጥኚዎ ጥናቱን ስታጠናቅቅ የሚከተሉትን ጠቀሜታዎች ይኖሩታል በማለት አቅዳ ነዉ ። በአልጌ ሣቲ ወረዳ ሲዜም የነበረ የመረሮ ቃል ግጥም በተለያዩ ምክንያቶች በመጥፋት ላይ ስለሚገኝ ሙሉ በሙሉ ከመሞቱ ወይም ከመጥፋቱ በፊት ቢሰበሰብ እና በፅሁፍ ቢቀመጥ የህብረተሰቡን ባህል የሚያሳዉቅ ስለሆነ በፅሁፍ የተቀመጠ ስነቃል ለተተኪዉ ትዉልድ ሊሸጋገር ይችላል የሚለዉን ሐሳብ ታሳቢ በማድረግ ነዉ።

ከዚህ ጥናት ርዕስ ጋር ተመሳሳይ ወይንም የተሻለ ጥናት ለሚያደርጉ ባለሙያዎች የኦሮሞ ብሔረሰብ የጋብቻ ስነ ስርዓት ቃል ግጥሞች በአልጌ ሣቲ ወረዳ ማሳያነት አገልግሎታቸዉ ምን እንደ ሆነ የተወሰነ ፍንጭ ይሰጣል። ስለስነቃል ጥናት እድገት ለራሱ ጥቅም የሆነ አስተዋፅኦ ሊያበረክት ይችላል።

1.6 የጥናቱ ወሰን

ይህ ጥናት የተካሄደው በኦሮሚያ ክልላዊ መንግስት፣ በኢ.ሉ.ባቦር ዞን፣ አልጌ ሣቺ ወረዳ ውስጥ በሚገኙ ሃያ ስምንት የገጠር ቀበሌዎች ውስጥ አስር ቀበሌዎችን በጥናቱ ዓላማ ግብ ላይ ተመርኩዛ በመምረጥ ከእያንዳንዱ ቀበሌ አምስት አምስት ናሙናዎችን መርጣለች። በእነዚህ ቀበሌዎች ውስጥ ከሚገጠሙ የስነ-ቃል ዓይነቶች መሀከል በልጃገረዶች ከሚኬሙ የመረሮና አራብሶ ቃል ግጥሞችና ይዘት ትንተና ላይ የተወሰነ ነው። በመሆኑም ጥናቱ የቃል ግጥሞችን ቅርጸዊ ጉዳይና ክወናን አይመለከትም። እንደሚታወቀው ስነ-ቃል የተለያዩ ንዑሳን ክፍሎችን በወሰጡ ቢያካትትም የዚህ ጥናት አቅራቢ ግን የተነሳችበትን አላማ ብቻ ከግብ ለማድረስ ትኩረቷ የመረሮና አራብሶ ቃል ግጥሞችን ብቻ በመገኛ ቋንቋቸው በመሰብሰብ ካላቸው ማህበራዊ ፋይዳና ይዘት አንፃር በመከፋፈል በአቻ ተርጉማና ተንትና ማህበራዊ ጠቀሜታዎቹን ለማሳየት ሞክራለች። ሌሎች ስነ-ቃላዊ ጉዳዮች የግጥሞችን ቅርፅ፣ ቁሳቁሶችና የታዳሚዎችን አካላዊ እንቅስቃሴ ወዘተ. ስነ-ቃሉ ህይወት እንዲኖረው የሚያደርጉ ጉዳዮች ቢሆኑም የጥናቱ ርዕስ የተገደበና ውስን በመሆኑ ሙሉ ሰርጉን አያካትትም። እነዚህን ጉዳዮች የሚያነሳው አስፈላጊ ሁኔታ ሲያጋጥም ብቻ ነው።

1.7 ያጋጠሙ ችግሮች

አጥኚዎ ጥናቱን ባካሄደችበት ወቅት የተለያዩ ችግሮች ቢያጋጥሟትም የመፍትሄ እርምጃዎችን በመውሰድ ጥናቱን አካሂዳለች። ከነኚህም ችግሮች መሀከል ጥቂቶቹ ጥናት ለማድረግ የልምድ ማነስ፣ የዋቢ መፃሕፍት አለመገኘት፣ የአጥኚዎ መኖሪያ ገጠር ቀበሌ ውስጥ በመሆኑ ከዩኒቨርሲቲ መራቅና የትራንስፖርት ችግር፣ የጥናቱን ሪፖርት ለመፃፍ የመብራት መቆራረጥ፣ የመረጃ አቀባዮች በተፈለገው ሰዓት አለመገኘት ናቸው። አልፎም ከዚህ በፊት በስነ-ቃል ዙርያ በተለይ በመረሮና አራብሶ ቃል ግጥሞች ላይ ባካባቢው የተካሄዱ ጥናቶች ባለመኖራቸው አጥኚዎ ለተመሳሳይ ክለሳ ድርሳናት ማጣቀሻ መቸገሯን ነው። የወሰደችው መፍትሔዎችም ስለ ጥናት ልምድ ያላቸውን በመጠየቅ፣ ዋቢ መጻሕፍትን ካላቸው በመዋስ፣ ኢንተርኔት ወደሚሰራበት አካባቢ በመሄድና የመብራቱን መቆራረጥ ችግር ደግሞ በጀኔራተር በመጠቀም እንዲሁም ከዚህ በፊት በዚህ የኦሮሞ ስነ-ቃል ዙሪያ በአካባቢው በአማርኛ ቋንቋ የተደረገ ጥናት ብዙም ባለመኖሩ በአፋን ኦሮሞ የተሰሩትን የስነ-ቃል ጥናቶች በአቻ ቋንቋ በመተርጎም ተንትና አስቀምጣለች።

ምዕራፍ ሁለት

ክለሳ ድርግናትና የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት

2.1. ንድፈ ሐሳባዊ ቅኝት

2.1.1. የስነቃል ምንነት

ስለ ስነቃል ምንነት በርካታ ምሁራን ብዙ ጽፈዋል። ከነዚህም ዉስጥ ዘራሁን /1992:20/ የሚከተለውን ብሏል።

ስነቃል በመነገር፣ በመተረት ወይም በመዜም በተወሰኑ መሀበራዊ አጋጣሚዎች ላይ የሚከወን ቃላዊ ፈጠራ ሲሆን የአንድን ማህበረሰብ ባህል፣ ወግና ልማድ እንዲሁም ታሪክ ማስተላለፊያና ልዩ ልዩ ክስተቶችና የሕይወት መልኮችን መገለጫ ኪነዉ። ይህ ኪነጥበብ ማህበረሰቦች በረጅም ዘመን ታሪካቸዉ ያጠራቀሙትና የሚያጠራቅሙት ቅርስ ከመሆኑም በላይ ለህልዉናቸዉ ሲሉ በሚያደርጓቸዉ እንቅስቃሴዎች ምክንያት የሚከሰት ከአካባቢያቸዉና ከተፈጥሮ ጋር ካላቸዉ መስተጋብርና ትግል የሚፈጠር የአያሌ ገጠመኞች ጥርቅምና የገጠመኞችም ማንፀባረቂያ ነዉ።

ከዚህ ሐሳብ ገለፃ ለመረዳት እደሚቻለዉ ስነቃል ስለአንድ ማህበረሰብ አጠቃላይ የኑሮ ሁኔታና ህልዉና የሚገልፅ የማህበረሰቡ ቅርስ ነዉ ለማለት ይቻላል።

የዘራሁንን ሐሳብ ፈቃደ /1996/ የሚጋራዉ ሲሆን “ስነቃል አፋዊ ኪነተ ቃል በዘመናቸዉ ክዋኔያቸዉ በቃል የነበረና በግጥም ቢዜምም /ቢደረደርም/ የቀረርቶ፣ የልመና፣ የለቅሶ፣ የቡሄ፣ የእንቆቅልሽ ወዘተ ግጥሞች ከዝርዉም ተረታተረቶችን የሚያካትት ቅርስ ነዉ።” የሚል ሲሆን ከዚህ የፈቃደ ሀሳብ መገንዘብ እንደሚቻለዉ ስነቃልን አፋዊ ኪነተቃል በሚል ስያሜ እንደሚጠራ እና በግጥም መልክና በዝርዉ ወይም በትረካ መልክ በቃል እንደሚቀርብ ነዉ።

2.1.2. ስነ ቃል የሚያተኩርባቸው ዘርፎች

Encyclopedias America (1995:488) ፎክሎርን የባህል የልምድና የማህበረሰብ እምነት አካል በሆኑ ሲያያዙ በመጡ ማህበራዊ ልማዶች ላይ የተመሠረቱ ሆኖ በማህበረሰቡ ተፈጥሮ በቃልና በማህበራዊ ክዋኔ ይተላለፋል ይላል። ከጥቅሱ የምንረዳው ፎክሎር የአንድ ማህበረሰብ ባህል፣ ልማድ፣ እምነትና አኗኗር የሚገለፅበት መሆኑንና የሚተላለፍበትን መንገድን በቃል በመገለፅ ወይም በክዋኔ መሆኑን ነው።

ፈቃደ/1991/ እንደ ገለፀውም ፎክሎር አራት ዓይነት የጥናት ዘርፎች እንደሚያጠቃልል እንደሚከተለው ለማሳየት ሞክሯል። እነሱም፡-

1. አገረሰባዊ ትውጊ ጥበባት (Performing Folk Arts) ፣ በዚህ የጥቅል ስም የሚንጠራው አገረሰባዊ ሙዚቃ ዳንስና ድራማ የሚያጠናውን ሙያን የሚያጠኑትን ነገሮች ነው። የሀገረሰብ ልብስ ተለብሶ በሀገረሰብ የሙዝቃ መሣሪያዎች ታጅቦ አስፈላጊው ጌጣጌጥ ከተከናወነ እንደ ሃገረሰቡ ልማድ የሚከወን ነው።
2. ሀገረሰባዊ ልማድ (social folk customers) ፣ ደርሰን ባጠናው መጽሐፍ ወስጥ ሀገራዊ ልማድ በሚለው ክፍል አራት ርዕስ ነገሮችን የሚያትቱ መጣጥፎች ይገኛሉ። እነሱም፡- ፌስቲቫሎች፣ መዝናኛዎችና ሀገረሰባዊ ሃይማኖቶች ክበረ በዓል ሰዎች በቡድን የሚተገብሩት ናቸው። ዋናው ትኩረት ግን በግለሰብ ችሎታ ልዩ ክህል ሳይሆን በቡድን አባላት መሀከል የርስ በርስ ግንኙነት ነው።
3. ቁሳዊ ባህል (material culture) ፣ ቁሳዊ ባህል በሚለው የመጽሐፍ ክፍል ደግሞ ሀገረሰባዊ የእጅ ሥራን /folk crafts/ ሀገረሰባዊ ሥዕልን /folk draft/ ሀገረሰባዊ ምህንድስናን ሀገረሰባዊ በእጅ የሚዳስሰውን ከዘመናዊ ኢንዱስትሪ በፊት ጀምሮ የሰው ልጅ ፈጥሮ የተገለገላቸው ቁሳቁሶች እነዚህ ቁሳቁሶች የተሰሩበት ዘዴ ወይም ቴክኒክ የልዩ ልዩ ምግቦች አሰራር የቅመም አቀማመጥ ብልሃትን የልብስ የቤት የፀጉር ወዘተ አሰራር ሰዎች ልዩ ልዩ ሥራዎችን የሚያከናውኑባቸው መሣሪያዎችንና ሌሎች ተመሳሳይ ጉዳዮችን ያጠናል።

4. ስነቃል (Oral literature)፣ ስነቃል ከትውልድ ወደ ትውልድ የምናስተላልፍበት ስልት ነው። ይህ ስነቃል የፎክሎር በዚህ ከትውልድ ወደ ትውልድ መተላለፊያ ቁስ ነው። ስነቃል በተለያዩ ቅርጾች ማለትም በግጥምና በዝርዝር ልቀርብ ይችላል። በዚህ ዉስጥ ተረት፣ ቃል ግጥም፣ ምሳሌያዊ ንግግርና እንቁቅልሽን የመሳሰሉት ይጠናሉ።

ከስነቃል ዘርፎች ባሻገር በዉስጡ ስለሚያካትታቸዉ ንዑሳን ክፍሎች በተመለከተ ዘሪሁን (1992:46) እንደሚከተለዉ በዝርዝር አስቀምጧል።

በተለያዩ ማህበራዊ አጋጣሚዎች በየወቅቱና በየዘመናቱ የሚወሩ ተረቶች በአምልኮ ስነስርዓት ላይ የሚደረደሩ ዉዳሴ አማልክትና ዝማሬዎች በእርሻ በአረም በአጨዳና በዉቂያ በሌሎችም መሰል ሕይወት ደጋፊ ሥራዎች ላይ የሚዘመሩና የሚነገሩ ስነቃሎች በከብት ስምሪት ጊዜ የሚባሉ እንጉርጉሮዎች፣ በክብረ በዓላት፣ በሰርግ፣ በልደትና ጨዋታ ላይ የሚሰነዘሩ ምሳሌያዊ አነጋገሮች ሰዎች በሚገኙባቸዉ አጋጣሚዎች የሚነገሩ ወጎች ቀልዶች ለማህበረሰቡ ጀግኖችና ተደናቂ ግለሰቦች የሚነገሩ ግጥሞች አፈታሪኮች እና ሌሎችም ስነቃሎች ማህበረሰቡ ስለሰራቸዉ፣ ስለሰዉ ልጅ፣ ስለአካባቢያቸዉ፣ ስለአለም አመለካከቶችና የህይወት ፍልስፍናዎች የሚያንፀባርቁ ናቸዉ።

2.1.3. የስነ ቃል ተግባር

ፈቃደ /1991:16-22/ እንደገለፀዉ የስነቃል ተግባራትን በአምስት ክፍሎች ማየት እንደሚቻል በሚከተለዉ መልኩ ገልጾታል።

1. የመግለጥ ተግባር፡- ገላጭ ትረካዎች በየአካባቢዉ ለሚኖሩ ሰዎች ለመሠረታዊ ጥያቄዎች መልስ ለመስጠት የሚሞከሩ ናቸዉ። አካባቢያቸዉን፣ ሰዉን፣ እንስሳትን፣ እጽዋትን ማን ፈጠራቸዉ እያሉ ለሚጠይቃቸዉ ጥያቄዎች መልስ ለመስጠት ይሞክራሉ።

2. የማጠናከርተግባር፡- ሰዎች ራሳቸውንና ቁሳዊውን ዓለም ለመግለፅና በጊዜው በነበራቸው አቅም ለመረዳት እንደሚሞክሩ ይታወቃል። ይህንን ፈር ተከትለው ማህበራዊ ድርጅቶቻቸውን እና ልዩ ልዩ ባህሎቻቸውን በስነ ቃል አማካይነት ያጠናክራሉ።
3. የማምለጫ ተግባር፡- የሰው ልጅ ከወትሮው የዕለት ተዕለት የህይወት ውጣውረድ ማምለጫ ይፈልጋል። ከአሰልጅና ከተደጋጋሚ የህይወት ክስተቶች ሸሽቶ በምናቡ አዲስ አለም ወስጥ መግባት ይኖራል። ስነቃል አንዱ ማምለጫው መንገድ ነው። ይህንን የሚያደርገው አንድም በሳቅ በጨዋታ ከአሰልጅው የዕለት ተዕለት ወትሮአዊነት ለማምለጫ ነው።
4. (የማስተማር ተግባር፡- በተለይ የፅሁፍ ባህል በሌላቸው ማህበረሰቦች ስነቃል ዋና የማስተማሪያ መሣሪያ ነው።) ምሳሌያዊ አነጋገሮች ተረቶችና እንቅስቃሴዎች የአኗኗር ስርዓትን ሰነምግባርንና ብልሃትን እንዲሁም የኑሮ መመሪያን ያስተምራል። በህይወት ውስጥ የትጋትን የሊጋስትን የህብረትን ጥቅም አጥብቀው ይሰብካሉ። በዚህ መንገድ የልጆችና የወጣቶችን ባህሪ ገና በሊጋስት በአያት ቅድመ አያት የኑሮ ዘይቤ የሚቀርፅ ያደርጋል።
5. የመግታት /የመቆጣጠር ተግባር/ እያንዳንዱ ማህበረሰብ መልካም ብሎ ከተቀበላቸው ስነ-ምግባሮች አባላቱ እንዳያፈነግጡ ወይም ማህበረ ተቋማዊውን ደንብ እንዳይጥሱ በስነቃል ቁጥጥር ያደርጋል። እነዚህም እሴቶች በልዩ ልዩ የስነቃል ቅርፆች የሚቀርበውን የሚነገሩትንም እንደተግባራዊ የህይወት መማሪያ እንዲያገለግሉ ነው።

2.1.4. የዘፈን ምንነት

የዘፈንን ምንነት አስመልክቶ የተለያዩ ምሁራን ከገለጹት ሐሳቦች ውስጥ የሚከተሉት ይገኛሉ። ለምሳሌ Ruth Finegun (2012:12) እንደ ገለጸችው፤

“The poems of the songs where exceedingly elaborate and sophisticated, with aspecialized mode of expression mastered only by the corporation of poets and the intelligensia of the society.The

style was full of archaisms, obscure language, and highly figurative forms of expressions” ብላለች።

ከላይኛው ሀሳብ የሚንገነዘበው የዘፈን ግጥሞች ባላቸው ፍቺና በሚያስተላልፉት መልዕክት ልዩ ሆነው የማህበረሰቡን ወግ የሚያንጸባርቁ የቃል ግጥሞች ስብስብ መሆናቸውን ነው። እነኚህ የዘፈን ግጥሞች ስብስብ የቋንቋ አጠቃቀምና የምሳሌያዊ አነጋገር ቅርጾችን ያካተቱ መሆናቸውንም የሚያሳይ ነው።

በሌላ በኩል የኦሮሚያ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ (1999፣42) እንደ ገለጸው አብዛኛውን ጊዜ ዘፈን የሚዘፈነው በወጣትነት ዕድሜ ክልል ውስጥ በሚገኙት ወንዶችና ልጃገረዶች ነው። በተለይም ሴቶች ማገዶ ለቀማ ሲሄዱና እህል በሚፈጩበት ጊዜ እያዘመ ስራ የሚሰሩት ነው።

አብሳ (1993፣99) ይህንን አስመልክቶ ሲገልፅ፣ ዘፈን የወጣቶች የፍቅር ዜማ ሲሆን ወንድ ለሴት ፍቅረኛው ወይም አልፎ አልፎ ሴት (ልጃገረድ) ለፍቅረኛዋ የምታዘመው ነው። ይህም አንዳንድ ጊዜ ዘፈኑ ጥያቄና መልስን ያካተተ ነው። አብዛኛውን ጊዜ ወጣቶች በእረፍት ጊዜያቸው ያዘማሉ።

ከላይኛው ሃሳብ ለመረዳት እንደሚቻለው ዘፈን ለፍቅር ሲባል ለፍቀረኛው በወንድ የሚዘመ ሆኖ አልፎ አልፎ ሴትም ለፍቅረኛዋ ታዘማለች የሚለውን መልዕክት ያስተላልፋል። ይህም የሚያሳየው ሴቶች ለወንዶች በፍቅር ምክንያት ከሚያዘሙት ውስጥ አንዱ የመረሮ ዘፈን ነው። ልጃገረዶች የጋብቻቸው ቀን ሲደርስ ከወንድ ፍቅረኛቸው፣ ከሴት ጓደኞቻቸውና ከወላጆቻቸው መለየት ሆዳቸውን ስለሚያባባ የመረሮን ቃል ግጥም ተጠቅመው አስፈላጊውን መልዕክት ያስተላልፋሉ።

2.1. 5. የዘፈን ጥቅም

በኦሮሞ ማህበረሰብ ዘንድ ዘፈን ብዙ ማህበራዊ ፋይዳዎች ይኖሩታል። ከነኚህም ውስጥ ሀዘንና ደስታቸውን ለመግለጽ ዘፈን ከፍተኛ ቦታ አለው። ይህንን አስመልክቶ Sumner (1996፣ 23) የ'Cruel & Little man' ስራዎችን በማጣቀስ እንደ ገልጸው የኦሮሞ ማህበረሰብ ለዘፈኑ ያለው ክብር ለባለስልጣናቱ ከሚሰጠው ከፍ ያለ መሆኑን ነው። የዘፈንን ግጥም ተጠቅሞ አንድ ሰው የሚሰማውን ውስጣዊ ስሜት፣ ምኞት፣ ውስጣዊ ንዴቱንና ከፍቅር ጭንቀት ለመውጣት በማዘዝም የሚጠቀምበት ነው። ይህ የዘፈን ግጥም አብዛኛውን ጊዜ የሚዘመደው በወንዶች ሆኖ ልጃገረዶችም አልፎ አልፎ ያዘመታል።

የዘፈንን ጥቅም አስመልክቶ ተሰማ (200፣5) እንደገለጸው ዘፈን በኦሮሞ ባህል ውስጥ ሀሳብን ለመግለጽ ከፍተኛ ቦታ እንዳለውና የሚዘመደውም ለየግል ወይም በቡድን ሲሆን በወጣት ወንዶችና ልጃገረዶች እንዲሁም እረኞች ዘንድ እንደሚወደድ ገልጸታል። በፍቅር ዘፈን ያለምንም ማፈር ወንድና ሴት ፊት ለፊት በቀጥታ በመገናኘት በመሀከላቸው ስለሚኖር የፍቅር ግንኙነት ይገልጹበታል። ይህም በኦሮሞ ማህበረሰብ ባህልና ወግ መሰረት ህብረተሰቡ ያለምንም ይሉኝታ ወጣቶች በግልጽነት ጸታዊ ግንኙነታቸውን በቃል ግጥሞች ተጠቅመው ሀሳባቸውን በይፋና ግልጽ በሆነ መንገድ ስለሚያንጸባርቁበት ማህበረሰቡ በወግና ባህሉ ምንም ድብቅ ነገር እንደለሌው የሚያሳይ ነው ይላል።

ዘፈን የሚዘፈንበት ምክንያትና የራሱ የሆነ መቼት አለው። ይህንን አስመልክቶ ኦብሳ (1993፣ 99) ሲገልጽ እንደሚከተለው ብሏል።

In weelluu the man talks about the beauty of the woman he likes or has an intention to make relation ship with. The contents of a song is determined by the singer. Each individual singer has his own idiosyncrasy. But commonly the contents are geared towards, how much he loves her, her behavior, how they enjoyed clandestine sexual life together, his appreciation of her beauty etc.

ከዚህ ሀሳብ የሚንረዳው ዘፋኙ የሚያዘመደው ስለሚወዳት ሴት ወይም ከእሷ ጋር የፍቅር ግንኙነት የሚፈጥርበትን መንገድ የሚገልጽ ነው። የዘፈኑ ግጥም ዜማ ይዘትም በዘፋኙ የሚወሰን ነው። ይህም የራሱን የግል ጸባይና መልዕክት የሚያስተላልፍበት ዘዴ ነው። ይዘቱም በተመሳሳይ ሁኔታ ምን ያህል እንደሚወዳት፣ ስለጸባዩ፣ በፍቅር ግንኙነት ስለሚኖራቸው ሚስጥር፣ ወይም የሚያደንቅበትና የመሳሰሉትን ለመግለጽ ብሎ ነው።

2.1.5.1. የመረሮ (Mararoo) ዘፈን ምንነት

ስነ ቃል ስር የሚመደቡት ጥበቦች በማህበረሰቡ ወስጥ የሚከሰቱ ገጠመኞችን ተንተርሰው ድረሳ (composition) የሚካሄዱባቸውና የተፈጠረውን ድረሳም በቃል ከሰው ወደ ሰው ወይም ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፉ ናቸው (ሰለሞን፣2007፣129)። በስነቃል ስር ከሚመደቡትና ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፉ ከመጡት መሀል ደግሞ አንዱ የመረሮ ዘፈን ግጥም ነው። መረሮ ከኦሮሞ የጋብቻ ስነስርዓት ዘፈኖች ውስጥ አንዱ ሆኖ በጋብቻ ወቅት በሙሽሪትና በሙሽራው እህቶች የሚዜም ነው። በመረሮ ዘፈን የሚተላለፈው መልእክት የምታገባው ልጃገረድ ከቤተሰብና ከንደኞቻቸው በትዳር ምክንያት ስለምትለይ የዕድምተኛውን ሆድ በሚያራራና በሚያሳዝን መልክ የሚዜም የጋብቻ ዘፈን አይነት ነው።

በቃል ግጥም ስር ከሚመደቡት ውስጥ የላይኛውን ሀሳብ የሚደግፍ ስለመረሮ ምንነትን በተመለከተ የኦሮሚያ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ (2007፣91) በኦሮሞ ጋብቻ ባህል ውስጥ መረሮ በልጃገረዶች ትዳር ምስረታ ጊዜ የሚዜምና በጣም የሚወደድ ነው። የመረሮ ቃል ግጥም ትኩረቱም ልጃገረዶች የሚያገባውን ባል(ሙሽራውን) መዝለፍና መተቸት መረሮን በማሰማት ሙሽራውን ወይም ሙሽሪትን ለማሞገስ ነው። በተለይ ደግሞ ለጋብቻ የምትዘጋጅ ልጃገረድ ከንደኞቿ ጋር በመተባበር በጋብቻ ስነስርዓት ላይ የሚሰማቸውን ቅሬታ የሰሚውን ጆሮ በሚማርክና አንጀትን በሚበላ ግጥም ያዜሙታል። እንደሚታወቀው የኦሮሞ ልጃገረዶች በጋብቻቸው ላይ የመረሮን ቃል ግጥም የሚያዜሙት ከወላጆቻቸውና ከጎሳቸው ስለሚለያዩ ብቻ ሳይሆን ያለ ፍላጎታቸው ማግባትንና ያለ እድሜ ጋብቻውን ለመቃወም ነው። በዚህ ወቅት የኦሮሞ ልጃገረዶች የሚሰማቸውን ቅሬታና ሐሳብ በዚህ የጋብቻ ስነቃል ግጥም በተለያዩ መልኩ ይገልጹታል።

የመረሮ (Mararoo) ዜማ የምታገባው ልጃገረድ ለስለስ ባለና በሚያሳዝን የድምጽ ቅላጽ ራሷንና ቤተሰቧን በማሞካሸት፣ የሚታገባውን ባልና ዘመዶቹን ደግሞ በመዝለፍ መልዕክት የምታስተላልፍበት ስነቃል መሆኑንና ከኦሮሞ ስርዓተ-ጋብቻ ዜማዎች ከስነቃል ውስጥ አንዱ ሆኖ ከጋብቻ በፊት ሁለት ሳምንት በማስቀደም ተጀምሮ በሰርጉ ድግስ ቀን ማታ የሚያበቃ እንደሆነ ጫሊ (2011፣134) ገልጿል።

በመቀጠልም ጫሊ (2011:120-121) ስለ ዘለፋ (Arrabsoo) Seifu (2008)ን በመጥቀስ ሲገልጽ የዘለፋ ቃል ግጥም በጋብቻ ጊዜ የሚዜም ሆኖ የሚያገባውን ሙሽራ ጀግንነቱን የሚወቅሱበትና የሚያወድሱበት የሙሽሪቷን ድንግልና የሚያሞካሹበት ዜማ መሆኑን ጠቅሷል። በአሮሞ ባህል መሰረት አንድ ወንድ የዱር አወሬን አድኖ በመግደል ጀግንነቱን እንደሚያረጋግጥ ሁሉ የአሮሞ ልጃገረድም ከጋብቻ በፊት ክብረ-ንጽሕናዋን በመጠበቅ የሚዜምላት መሆኑን ይገልጻል።

2.1.5.2. የመረሮ ዘፈን ጥቅም

የመረሮን ዘፈን በመጠቀም ሙሽራዋ ከልጃገረድ ጓደኛዋ (አዶዬ)ና ከከንፈር ወደጂ ተለይታ ትዳር በመመስረቷ ምክንያት ከአብሮ አደጎቿ ስትነጠል ቅር ይላትና አያለቀሰች ሃሳቧን የሚትገልፅበት የስነቃል ክፍል ነው። ይህም የመረሮ ዘፈን ክወና የሚዜመው ድቤ በሚባል ከከብት ቆዳና ከሸክላ በተሰራ ባህላዊ የሙዚቃ መሳሪያን በመጠቀም ነው። ከድቤው አመታትና ከልጃገረዶች ያማረ የድምፅ ቅላፀ ጋር ተዳምሮ ለጆሮ ማራኪና የአድማጩን ስሜት የሚማርክ ባህላዊ የሰርግ ዘፈን ዜማ ነው። የሚከወነውም ያለምክንያት ሳይሆን በናቃታ ጋብቻ ወቅት ነው። ይህን አስመክቶ ሰለሞን (2007:130) እንደገለጸው ቃል ግጥሞች በአብዛኛው ማህበራዊ አጋጣሚዎችንና ማህበራዊ አወድን መነሻ በማድረግ የሚቀርቡ እንጂ ያለ ምክንያት ወይም በዘፈቀደ በማንኛውም ጊዜና ቦታ የሚከወኑ አይደሉም። ይህም የሚያሳየው የመረሮ ዘፈን ቃለ-ግጥም የሚከወነው የራሱ የሆነ መቼት ያለውና በሰርግ የናቃታ ጋብቻ ወቅት በቡድን የሚዜም የስነቃል ግጥም መሆኑን ነው።

2.1.5.3. የመረሮ ዘፈን ግጥም ዓይነቶች

የቃል ግጥሞች በአይነታቸው ልዩነት የሚቀርቡበት ወቅት እንዳላቸው አስመልክቶ አሁንም ሰለሞን (2007) እንደ ገለጸው የሰርግ ዘፈን ግጥም በሰርግ ወቅት፣ የቡሄ ዘፈን ግጥም በቡሄ በዓል ወቅት፣ የአሸንዳ ዘፈን ግጥም በአሸንዳ ወቅት የሚቀርቡ ናቸው ይላል። በዚህ መሰረት የመረሮ ዘፈን ግጥምም በሰርግ ቀን በተለያዩ ዓይነትና ከጊዜ ልዩነት አንጻር ይከወናል።

በአልጌ ሳቺ የኦሮሞ ጋብቻ ባህል መሰረት የመረሮ ዘፈን የሚዘመወደው በጋብቻው አይነት የሚወሰን ይሆናል። ይህም ማለት የተለያዩ የጋብቻ ዓይነቶች ቢኖሩም የመረሮ ግጥም ዜማ የሚከወነው በማጨት (ናቃታ) በሚባል የጋብቻ ስነስርዓት ላይ ብቻ ነው። የመረሮ ዘፈን በወሰጡ የስድብ ወይም የወቀሳ በመባል በተለያዩ መልኮች ይቀርባል። በዚህ በናቃታ ጋብቻ ላይ በመመስረት የመረሮ ዘፈን ዓይነቶች በሙሽሪት ቤተሰብ ቤትና በሙሽራው ቤተሰብ ወገኖች ዘንድ ሁለቱ ተጋቢዎች የሚተቸቡት የስድብ (Arrabsoo) ግጥም በመባል በተለያዩ ንሁሳን ክፍሎች ይከፈላል። እነሱም የሚከተሉት ናቸው።

2.1.5.3.1. ሙሽራው በሙሽሪት ቤት በራፍ (ደጃፍ) ሲደርስ የሚዘመን

የመረሮ ስድብ ቃል ግጥም (Arrabsoo karra Gubbaa)

የመረሮ ስድብ (አራብሶ) ግጥም በኦሮሞ የናቃታ ጋብቻ ስነስርዓት ሂደት ወስጥ የምታገባው ልጃገረድ የቤተሰቧንና ህብረተሰቡን ባህልና ወግ በመጠበቅ ሙሽራውንና አጃቢዎቹን የምትዘልፍበት የመረሮ ዘፈን አካል ነው። የዚህ ዓይነቱ የዘለፋ (የስድብ) ግጥም ሙሽራው ወደ ሙሽሪት ቤት ገብቶ ሲቀመጥ የሙሽራዋ ሴት ጓደኞችና ዘመዶች የሙሽራውን ቁመና በማንሳት ያማረ ቢሆንም እንኳን ልክ ፉንጋ በማስመሰል ሞራሉን የሚነኩበት ስድብ ነው። ይህም ሙሽራው ምንም ወገንና ዘመድ አዝማድ እንደሌለው አድርገው (አስመስለው) የሚነቅፉበት የቃል ግጥም ነው። የአልጌ ሳቺ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ፅፈጽ ቤት ሪፖርት በ8/4/2011 ዓ.ም የተጻፈ

2.1.5.3.2. ሙሽራው ወደ ቤቱ ለመግባት ከሙሽሪት ቤት ሲወጣ የሚዘመን

(Arrabsoo Gundoo Booree)

በዚህ የአራብሶ ግጥም ሙሽራዋ ከሙሽራው ጋር ለመግባት ፈረስ ላይ ሲትወጣ የሙሽሪቷ ሴት ዘመዶችና ጓደኞች የሙሽራውን አቋምና የዘፈን ችሎታውን በመናቅ የሚወቅሱበት የግጥም ዓይነት ነው። የአልጌ ሳቺ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ፅፈት ቤት ሪፖርት በ8/4/2011 ዓ.ም የተጻፈ

2.1.5.4. በሙሽራው ቤተሰብ ቤት ሙሽሪትና ወገኖቿ የሚተቹበት የስድብ ግጥም

2.1.5.4.1. ሙሽራው ከቤቱ ሲወጣ ሙሽሪትን የሚዘልፉበት (የሙሽራው መሸኛ መረሮ)

በዚህ የመረሮ ግጥም ዓይነት የሙሽራው እህትና የጎረቤት ልጃገረዶች ተሰባስበው ሙሽራው ሙሽሪትን ለመውሰድ ከቤቱ ሲወጣ እሱን ያወድሳሉ፤ መልካም ዕድል እንድገጥመው ይመኛሉ፤ ሙሽራዋን ይወቅሱበታል። የአልጌ ሣቺ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ፅፈት ቤት ሪፖርት በ8/4/2011 ዓ.ም የተጻፈ

2.1.5.4.2. ሙሽራው ሙሽሪት ቤት ከሄደ በኋላ ሙሽሪት የሚትዘለፍበት ግጥም

የሙሽራው ዘመድና ንደኞቹ ሙሽራውን ከሸኙ በኋላ ልጃገረዶች ሙሽሪቷ ለጋብቻ ቆማ ቀር እንደሆነች አስመስለው ወይም ሰው እንደማይፈልጋት ቆጥረው ሙሽሪትን እየተሳደቡ እስክትመጣ የሚጠባበቁት የግጥም ዓይነት ነው። የአልጌ ሣቺ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ፅፈት ቤት ሪፖርት በ8/4/2011 ዓ.ም የተጻፈ

2.2. የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት

በዚህ ጥናታዊ ፅሁፍ በስነቃል ዙሪያ ላይ በሌሎች ሰዎች የተሠሩ ጥናቶች ይዳሰሳሉ። የዚህ ጥናት አቢይ ጉዳይ የመረሮ ቃል ግጥሞችን መሰብሰብና በይዘት ከፋፍሎ ማህበራዊ ፋይዳቸውን ማሳየት ነው።

ስለዚህ የታለመውን ዓላማ ከግብ ለማድረስ በሌሎች አጥኚዎች የተሠሩ ተመሳሳይና ተቀራራቢ ጥናቶችን መቃኘት አስፈላጊ ይሆናል። የመጀመሪያው የጥናት ቅኝት የተካሄደው የምትኩ ለገሠ (2010) “በኢ.ሊ.ባቦር ዞን የፍቅር ዘፈን ቃል ግጥሞች ቅርጽ ትንተና” በሚል ርእስ ለጅማ ዩኒቨርሲቲ ሶሻል ሳይንስና ሂውማኒቲስ ኮሌጅ ለአፋን ኦሮሞና ስነጽሁፍ ትምህርት ክፍል ለሁለተኛ ድግሪ ማሟያ ሰርቶ ያቀረበው ጥናታዊ ጽሁፍ ነው ። ይህም ማለት ጥናቱ የሚያተኩረው በኢ.ሊ.ባቦር ዞን የኦሮሞ ፍቅር ቃል ዘፈን ግጥምን ቅርጽ መተንተን ላይ የተመሰረተ ነው።

አጥኚው ጥናታዊ ፅሁፍን በአምስት ዋና ዋና ክፍሎች ከፋፍሎ ያቀረበ ሲሆን በመጀመሪያው ክፍል ስለ ፎክሎር አመጣጥና ምንነትን አስመልክቶ የተለያዩ ምሁራን

የሰጡትን ሀሳብ አስደግፎ ለማብራራት ሞክሯል። ቀጥሎም የኦሮሞ ህዝብ ፎክሎርን በመጠቀም አመለካከቱን፣ እምነቱን፣ ባህሉን፣ ልምዱን፣ ፍልስፍናውን፣ ጥበቡን፣ የአለባበስ ባህሉን፣ አመጋገቡንና የሚጠቀሟቸውን መሳሪያዎች ተንከባክቦ ከትወልድ ወደ ትወልድ በቃል ከሚያስተላልፍባቸው ነገሮች ውስጥ አንዱ ፎክሎር መሆኑን ገልጻል። የአፋዊ ግጥሞች መነሻ አፍላቂያቸው የሥነቃል የባህል የልማድና የማህበረሰብ እምነት አካል እንደሆነና ሲያያዙ በመጡ ማህበራዊ ልምዶች ላይ የተመሠረተ ሆኖ በማህበረሰቡ ተፈጥሮ በቃልና በማህበራዊ ክዋኔ የሚተላለፍ መሆናቸውን ይገልጻል።

በሁለተኛው ምዕራፍ የጥናቱ ክፍል ደግሞ በንድፈ-ሀሳባዊ ቅኝት ስር የፎክሎርን ትርጉም በተመለከተ የምሁራንን ሃሳብ ሚያሳምንና አንድ የሚያደርግ እንደ ሌለና በዚህ ምክንያት የፎክሎር አጥኚዎች የፎክሎርን ትርጉም ከመስጠት ይልቅ ፎክሎር በወሰጡ ያካተታቸውን ነገሮች በመዘርዘር ላይ እንደሚያተኩሩ የተለያዩ ምሁራንን ሃሳብ እንደ ዋቢ በመጥቀስ የፎክሎር ጥናት በ19ኛው ክፍለ-ዘመን እንደ አዲስ የትምህርት ዘርፍ ብቅ ማለቱን አስቀምጧል። ምትኩ በጥናታዊ ዕሑፉ የፍቅር ቃል ግጥሞችን ቅርፅ ተመልክቷል። የግጥሞቹን ተለዋዋጭነት ዘይቤያዊ አጠቃቀም መልዕክት አቀራረብ ወዘተ ዳስሷል።

በዚህ በተቃራኒው ጥናታዊ ዕሑፉ ሶስተኛ ክፍልም ገላጭ የምርምር ዘዴን ተጠቀሞ ከመጀመርያ ደረጃ የመረጃ ምንጮች የዓላማ ተኮርና ዳሰሳ የናሙና ዘዴን በመገልገል በቃል-መጠይቅና የቡድን ወይይት መሳሪያዎች የፍቅር ቃል ግጥሞችን ስብስብ በመለየት አስቀምጧል።

በጥናቱ አራተኛ ምዕራፍ ስር ደግሞ የተለያዩ የፍቅር ቃል ግጥሞችን በስንኝ፣ በቤት ምት፣ በቀለምና በመሳሰሉት መስፈርቶች ላይ ተመርኩዞ ቅርፃቸውን ዘርዘሮ ለማሳየት ሞክሯል። ጠቅለል ባለ መልኩ የምትኩ የጥናት ሥራ ከዚህ ጥናታዊ ዕሑፍ ጋር የሚመሳሰልበትም ሆነ የሚለይበት መንገድ አለው። የእሱ ሥራ የፍቅር ቃል ግጥምን በመሰብሰብና በመተንተን እንዲሁም ስብስቦችን በመጨረሻ ላይ በአባሪ መልክ በማስፈር ከዚህ ሥራ ጋር ያመሳስላል።

በፍቅር ቃል ግጥም ቅርጽ ላይ የተደረገው ጥናት ከዚህኛው ጥናት የሚለየው ደግሞ አንደኛ ጥናቱ የተካሄደበት ይዘት፣ ዓላማ ከመረሮ ቃል ግጥም ጥናት የተለየ ነው። ይህም ሲባል የምትኩ የተሰራው በፍቅር ቃል ግጥሞች ቅርጽ ላይ በአፋን ኦሮሞ ቋንቋ በ2010

ዓ.ም ሲሆን ይህ ጥናት ግን በመረሮ የቃል ግጥሞች ይዘት ላይ በአማርኛ ቋንቋ በ2011 ዓ.ም የተሠራ ነው።

ሌላው የሚለይበት ትኩረቱ በግጥም ቅርፅ ላይ ያተኮረ ሲሆን ይህ የመረሮ ጥናት ግን በቅርፅ ሳይሆን በይዘት ላይ ያተኮረ በመሆኑ ነው።

በሁለተኛነት ደረጃ የተቃኘው ጥናት የገነቲ ጃለታ (2005) “በኢ.ሉ.ባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ የኦሮሞ ሴቶች የአቴቴ ግጥሞች ይዘት ትንተና” በሚለው ርእስ በአፋን ኦሮሞ ቋንቋ ተዘጋጅቶ ለጅማ ዩኒቨርሲቲ የአፋን ኦሮሞና ስነጽሁፍ ትምህርት ክፍል ያቀረበውን ጥናታዊ ጽሁፍ ለመቃኘት ተሞክሯል።

በዚህ መሰረት በጥናታዊ ጽሁፉ የአቴቴን ግጥሞች በዓይነታቸው በመዘርዘር ይዘታቸውን አንድ በአንድ ከስር ተንትኖ አሳይቷል። ባሁኑ የመረሮ ጥናትና የገነቲ ጥናት መሃከል ያለው ተመሳሳይነት ሁለቱም የጥናቱ ርዕሶች መረሮና አቴቴ የስነ-ቃል ዘርፎች ሆነው በቃል ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፉ የመጡ መሆናቸውና ጥናቶቹ አንድ ባህል ባላቸው የኦሮሞ ኅብረተሰብ ላይ በአንድ ወረዳ መካሄዳቸው ነው። ሁለቱም የስነ-ቃል ዓይነቶች በአሁኑ ወቅት ክወናቸው እየተደረገ ባይሆንም ቃለ-ግጥሙን ከሚያወቁት የመጀመሪያ ደረጃ የመረጃ ምንጮች ለመሰብሰብ ታቅዷል።

ልዩነታቸውን በተመለከተ ደግሞ የገነቲ ጥናት የተካሄደው በ2004 ዓ.ም ሆኖ የመረጃ ምንጮቹ አራት ቀበሌዎችን ብቻ ተጠቅሞ የተሰራ ነው። የአቴቴው ጥናት ከሴቶች የቃልቻ አምልኮ ጋር የተያያዘ ሲሆን የመረሮው ጥናት ግን ይዘቱ ነቀፋንና ማሞካሸትን ያካተተ ነው።

በሶስተኛ ደረጃ የተቃኘው ጥናታዊ ጽሁፍ ደግሞ የዜነባ ሁሴን (2002) በጅማ ከተማ የመንደራ ቆጫ ቀበሌ ነዋሪዎችን የሸነኒ ስርዓተ ክዋኔ መግለጽ በሚለው ርእስ ላይ ሲሆን አጥኚዋ በጥናቷ እንዳስቀመጠችው በሸነኒ ስርአት ላይ ድምቀት የሚሰጡና የመወለድንና የእናትነትን ክብር ለመግለጽ ሴቶች የሚጠቀሙባቸው ስነቃሎች እንዳሉና ስርዓቱ ሲከወን የሚያዜሙት ዜማዎችን ተከትለው የሚመጡ እንቅስቃሴዎች ለክወናው ያላቸው ፋይዳ ከፍተኛ መሆኑን ገልጿለች። የመረሮን ቃል ግጥም ይዘት ጥናትና የሸነኒ ስርዓተ ክወናን የሚያመሳስለው ሁለቱም ጥናቶች የሚያተኩሩት የቃል ግጥምን ማህበራዊ ፋይዳ መግለጽና ይዘታቸውን መተንተን፣ አልፎም የመረሮም ሆነ የሸነኒ ስርዓተ ክወና

የሚፈጸመው ሁለቱም በሴቶች መሆኑ ያመሳስላቸዋል። ልዩነታቸው ደግሞ የሸነኒ ስርዓተ ክወና በ2002 በጅም መንደራ ቆጫ በአንድ ወይዘሮ መኖሪያ በተደረገ የሸነኒ ክበራ ላይ ተመርኩዞ ሲሆን የመረጫው ቃል ግጥም ጥናት ግን በኢ.ሊ.ባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ በ2011 ዓ.ም በመሆኑ በቦታ፣በጊዜና በይዘትም ልዩነት ይኖራቸዋል።

2.3. ጥናቱ የተካሄደበት አካባቢ

አልጌ ሳቺ ወረዳ በደቡብ ምዕራብ ኢትዮጵያ በኦሮሚያ ክልል በኢ.ሊ.ባቦር ዞን የምትገኝ ወረዳ ናት። አልጌ ከዞን ዋና ከተማ ከመቱ በ54 ኪሎ ሜትር ከአዲስ አበባ በ654 ኪሎሜትር ርቀት ላይ የምትገኝ የወረዳው ዋና ከተማ ስትሆን ዙሪያዋን የሚያዋስኑ በምስራቅ የመኮ ወረዳ፣ በምዕራብ የዳሪሙ ወረዳ፣ በሰሜን የኖሌ ካባ ወረዳ፣ በደቡብ የዶራኒ እና የቢሎ ኖጳ ወረዳዎች ናቸው። የወረዳው አጠቃላይ የቆዳ ስፋት 60,088 ሄክታር ሲሆን መልካዓ-ምድራዊ አቀማመጧ ተራራ፣ ሸለቆ፣ ወጣ ገባነት የበዛበት እንዲሁም የአየር ንብረቷ 98% ወይናደጋ እና 2% ቆላማ ነው። (የአልጌ ሳቺ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ በ5/2/2011 ዓ.ም የተፃፈ ሪፖርት)

የወረዳው ነዋሪዎችን በተመለከተ በ2004 ዓ/ም የተካሄደውን የህዝብና ቤት ቆጠራ ጠቅሶ የወረዳው ባህልና ቱሪዝም ቢሮ እንደገለጸው 95,734 ሰዎች በወረዳው እንደሚገኙ ጠቅሷል። ከተገኘው መረጃ ለመረዳት እንደ ተሞክረው አልጌ ሳቺ ወረዳ ሶስት የገጠር ከተማና 25 የገጠር ቀበሌዎች ያላት እንደሆነች እና የወረዳው ህዝብ 87% በገጠር የሚኖሩ ከመሆናቸው የተነሣ በእርሻ ወይም ግብርና ሥራ የተሠማሩ አርሶ አደሮች ናቸው። (በ5/3/2011 የተጻፈ የወረዳው ግብርና ቢሮ ሪፖርት)

በወረዳው በአንደኛ ደረጃ የሚመረተው ጤፍ ሲሆን በቆሎ በማስከተል ቡናም 70% የሚመረትና ለማዕከላዊ ገበያ የሚቀረብ ነው። (የወረዳው ግብርና ጽ/ቤት)

በአልጌ ሳቺ የሚገኙ ወንዞች ለገሙጫ፣ የጦ፣ ሴሴ፣ ገባ፣ እልኬ፣ ጎበራ፣ ደንቢ፣ ደሩ፣ ኮጨ፣ ዋሰራና ኡርጌሣ ሲሆኑ የገባ ፏፏቴና የገባ ወንዝ በሠፊው የሚታወቅ ነው። በወረዳው ከሚኖሩ ሕዝቦች አብዛኛዎቹ የኦሮሞ ብሔረሰብ አባላት ሲሆኑ በብዛት የሚነገረውም የኦሮምኛ ቋንቋ እንደሆነ ይታወቃል በሥራ፣ በንግድ፣ በጋብቻ ምክንያት የመጡ የአማራ፣ የትግሬ፣ የጉራጌና የስዳማ ሕብረተሰብ ተወላጆች በወረዳው ውስጥ በገጠርም ሆነ በከተማ

በተለያዩ ቦታዎች ተሠራጭተው ይገኛሉ። (የአልጌ ሳቺ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት መረጃ በ8/4/2011 ዓ.ም)

በወረዳው ውስጥ የሚንጸባረቁ የሕዝብ ባህል ባህሉንም የሚያንጸባረቁለት ጉዳዮች የወረዳው ነዋሪ ቀደም ሲል እንደገለጸው በአብዛኛው የሚኖረው በገጠርና በእርሻ ሥራ የሚተዳደር ነው። ለመኖርያነት የሚጠቀመውም ክብ በሣር ወይም ከፊሉ በቆርቆሮ ክዳን በተሸፈነ ቤት መሆኑን አጥኝቶ ታኝታለች።

የሚመገቡት ምግብና የሚለብሱትን አልባሳት በተመለከተ ሞቃታማ ሥፍራ የሚኖሩ ሳሳ ያለ ልብስ ስለብሱ በወይናደጋ አካባቢ የሚኖሩ ሰዎች ደግሞ ወፍራምና ጋቢ እንደሚለብሱ የወረዳው ባህልና ቱሪዝም ቢሮ መረጃ ያመለክታል።

የወረዳውን ሕዝብ አመጋገብ በተመለከተ አብዛኛው ሰው እንጀራ በወጥ የሚመገብ ሲሆን ባህላዊ ምግቦችን ገንፎ፣ ቁጣ፣ ጨኮ፣ ጨጨብሳ፣ አንጮቴ፣ እርጎ እና ቆሪ የተባሉ ምግቦችን በባህላዊ ዕቃ አድርገው እንደሚመገቡ ይሄው የወረዳው ባህልና ቱሪዝም ቢሮ ሪፖርት ያሳያል።

በወረዳው የሚገኙ መሠረታዊ የልማት ተቋማት በተመለከተ በጋ ከክረምት የሚያገለግል የ54 ኪሎሜትር የጠጠር መንገድ የአልጌ ከተማን ከመቱ ጋር ያገናኛታል። በአሁኑ ጊዜ አምስት ጤና ጣቢያ 25 የጤና ኬላ አስራ ሰባት የግል ክሊኒኮች ሠላሣ ሦስት ከ1-4ኛ ክፍል 22፣ ከ5-8ኛ ክፍል 22፣ ከ9-10ኛ ክፍል 6 እና አንድ የመሰናዶ ት/ቤት ባጠቃላይ በወረዳው 51 ት/ቤቶች ይገኛሉ።(በ12/4/2011 የተጻፈ የአልጌ ሳቺ ወረዳ ትምህርት ጽ/ቤት ሪፖርት)

በወረዳው የሚገኙ የቀንድ ከብቶች ብዛት 60622፣ በግና ፍየሎች 25231፣ የጋማ ከብቶች 6519 እና 35769 ዶሮዎች ይገኙበታል። (የወረዳው መንግስትና ኮምዩኔሽን ጽ/ቤት ሪፖርት በ10/2/2010 ዓ.ም).

ምዕራፍ ሦስት

የጥናቱ ዘዴና አካሄድ

3.1. የጥናቱ ዘዴ

አጥኚዎ ጥናታዊ ዕሉፉን ባዘጋጀችበት ወቅት በዋናነት የተጠቀመችው ገላጭ ትንተና የምርምር ዘዴ (Descriptive analysis research) ነው። ይህ ዘዴ የተመረጠበት ምክንያት ገላጭ ምርምር ገለፃ፣ ትንታኔንና አተረጓምን መሰረት የሚያደርግ ስለሆነ አጥኚዎ ለመረጃ ቃል ግጥም ይዘት ጥናት መርጣለች።

ለተጠኝዎቹ አመራረጥና የናሙና አወሳሰድ የተለያዩ ዘዴዎች ቢኖሩም በዚህ ጥናታዊ ዕሉፍ ውስጥ ለአገልግሎት የሚወለወው የዓላማ ናሙና (purposive sampling) ነው። ምክንያቱም በዚህ የናሙና ዘዴ ተመራማሪዎ የጥናቱን ዓላማ ለማሳካት ጥልቅ ግንዛቤ ካላቸው የመረጃ ምንጮች ወይም ሰዎች በጥናቱ የዳበረ፣ ጥልቅ መረጃ ይሰጡኛል ብላ ያመነችውን ከግላዊ ግምገማ በመነሳት ለመረጠችው አጥኚዎ ይህን የጥናት ዘዴ ተጠቅሞ ጥናቱን አከናውናለች። በጥናቱ አጥኚዎ የተጠቀመችው የናሙና ብዛትም 32 ወጣት ሴቶችና 18 እናቶች ባጠቃላይ 50 ሲሆኑ ብዛታቸውን መወሰን አስፈላጊነቱ ከጊዜና አስፈላጊ ወጪ ቁጠባ አንጻር ሆኖ የተመረጠበትም ዘዴ የዓላማ ናሙና አመራረጥን በመጠቀም ነው።

3.2. የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎች

በጥናታዊ ዕሉፉ የዝግጅት ወቅት የተለያዩ የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎችን መጠቀም ቢቻልም አጥኚዎ በዚህ ጥናታዊ ዕሉፍ የሚከተሉትን የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ ተጠቅማለች ።

3.2.1. ቃለ መጠይቅ

በዚህ የመረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያ አጥኚዎ በዓላማ ናሙና በመረጠችው መንገድ ሰዎችን ነፃ ቃለ-መጠየቅ በመጠቀም በአሮምኛ የመረሮና አራብሶ ቃል ግጥሞችን ለምን ዓይነት ይዘት እንደሚገጥሟቸው የተለያዩ ጥልቅ ግንዛቤ ያላቸውን ልጃገረዶች እና እናቶችን በመጠየቅ ጥናቱን አካሂዳለች። የቃለ-መጠይቅን ተመራጭነት አስመልክቶ አለም (1997:65) እንደገለጸው “ቃለ-መጠይቅ ተጠያቂው ከጠያቂው ጋር በግንባር ተገናኝቶ በጽሁፍ ሳይሆን በቃል መልስ የሚሰጥበት ሂደት ነው” ይላል። ይህ የሚያሳየው ደግሞ መረጃን ከዋናው ከምንጩ የመሰብሰቢያ ዘዴ አንዱ መንገድ በመሆኑ ርቱኦ የመረጃ ምንጮች ላይ በመመርኮዝ የተሻለና የበለጠ አስተማማኝነት ያለው መረጃን ለማግኘት ያስችላል።

ቃለ-መጠይቁ የተደረገበት ዋና ምክንያት በአሁኑ ጊዜ የመረሮ ቃል ግጥም ክወናው ስለማይካፈል ወይንም በከወናው ይሳተፉ የነበሩ ሰዎች የቃል ግጥሞችን ተጠይቀው በሚናገሩበት ጊዜ ወረቀት ላይ ማስታወሻ በመያዝ፣ በቴፕ ወይም በሞባይል ድምፃዎቻቸውን በመቅረጽ ግልፅ ያልሆነ ነገር ሲኖር ደግሞ በመጠየቅና ተጨማሪ ማብራሪያ በማግኘት አጥኚዎ መረጃ ሰብስባለች። የቃለ መጠይቁ ጥያቄዎች ብዛትም አራት ሲሆኑ የቀረቡትም የመረሮ ቃል ግጥም ያወቃሉ ተብለው ለተመረጡ 10 ልጃገረዶች እና እናቶችን 6 ልጃገረዶች እና እናቶችን በጥያቄና መልስ መልክ ነው። የወጣት ሴቶችና እናቶች ብዛትም አንድ ላይ አስራ ስድስት ናሙናዎች ከአስር የገጠር ቀበሌች በዓላማ ናሙና ዘዴ ባጠቃላይ ከሃምሳ ውስጥ ተወስደው ተሳትፈዋል። በቃለመጠየቅ የሚገኙትን የመረሮ ቃል ግጥሞች ሙሉ በሙሉ በማዳመጥ ማስታወሻ በመያዝና በመጻፍ መሰብሰቡ ጊዜ ይፈጃል ሆኖም ከናሙናዎቹ መሀል 10 ልጃገረዶች እና እናቶችን 4 ልጃገረዶች እና እናቶችን በድምር 14 ተወስደው የመረሮ ቃል ግጥሞችን በቃል ሲናገሩ በይርጋታ በማዳመጥ ቅደም ተከተሉን አስይዛ ወደ ፅሁፍ በመቀየር /በትራንስክሪፕሽን/ አስቀምጣለች። ይህ የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ የተመረጠበትም ምክንያት በቃለ መጠይቅ የሚገኙትን ቃል ግጥሞች ሙሉ በሙሉ በማዳመጥ ማስታወሻ መያዝና በመጻፍ መሰብሰቡ ጊዜን ስለሚፈጅ ነው።

3.2.2. የቡድን ተኮር ወይይት

ጥናቱ በቃለ መጠይቅ የተገኙ መረጃዎችን ይበልጥ ለማዳበር የመረጃዎችን ወጥነት ለመፈተሽ ሲባል ቡድን ተኮር ወይይት ተጨማሪ መረጃ መሰብሰቢያ ሆኖ ሥራ ላይ ወሏል። ወይይቱ የተካሄደው በመረጃ ቃል ግጥም ልምድ ያላቸው ወጣት ሴቶችና እናቶች መሐከል ሲሆን ከሌሎች የመረጃ መሰብሰቢያ መሣሪያዎች ከተገኘው መረጃ ጋር ተገናዝቦ ተተንትኖ ቀርቧል። የተደረገው በድን ተኮር ወይይት በሶስት ቦታ ተከፈሏል። ከተወሰዱት የ10 ቀበሌ ሃምሳ ናሙናዎች ውስጥ 12 ወጣት ሴቶች ልምድ ባላቸው ግንዛቤ ላይ በመመርኮዝ በሁለት ቡድኖች ከፋፍላ አጥኚዎ አወያይታለች። ቀሪው አንድ ሶስተኛ ቡድን በስምንት ወጣት ሴቶች አባልነት የተካሄደ ነው። የቡድን ተኮር ወይይት ተሳታፊዎች ባጠቃላይ 20 ሲሆኑ 12 ወጣት ሴቶችና እናቶች ናቸው። የመወያያ ነጥቦች ብዛትም ሶስት ናቸው። የቀረበበትም ጊዜ በመጋብት ወር በተለያዩ ሶስት ቀናት ሆኖ እያንዳንዱ የወይይት ጊዜ ርዝማኔ ለሃያ ደቂቃ ያህል ነው። ጥናታዊ ጽሁፉ የክወና ስነስርዓትን ስለማያካትት ምልክታን እንደ መረጃ ዘዴ አይጠቀምም።

3.3. የመረጃ አቀባዮች አወሳሰድ ዘዴ

በጥናታዊ ፅሁፉ አዘገጃጀት ወቅት የተለያዩ ዓይነት የመረጃ አቀባዮች አወሳሰድ ዘዴዎች ቢኖሩም በዚህ ጥናታዊ ፅሁፍ ውስጥ ግን ለአገልግሎት የዋለው የዓላማ ናሙና (Purposive sampling) ነው። ምክንያቱም በዚህ የናሙና ዘዴ ተመራማሪዎ የጥናቱን ተሳታፊዎች የመረጠችው ከጥናቱ ዓላማ አንፃር ማንን መወሰድ እንዳለባት የወሰነችው እራሷ ስለሆነች በዚህ ዘዴ አጥኚዎ መረጃውን ለመሰብሰብ ሃምሳ ሰዎችን (ወጣት ሴቶችና እናቶችን) ስለ መረጃ ቃል ግጥም ጥልቅ ዕውቀት ያላቸውን ተጠቅማለች። የተወሰዱትም መረጃ አቀባዮች ብዛት በአልጌ ሣቺ ወረዳ ውስጥ ካሉት ሃያ ስምንት የገጠር ቀበሌዎች ውስጥ አስር ቀበሌዎችን በጥናቱ ዓላማ ግብ ላይ ተመርኩዛ በመምረጥ ከእያንዳንዱ ቀበሌ አምስት አምስት ናሙናዎችን መርጣለች። ካሉት 28 ቀበሌዎች ውስጥ አስር ቀበሌዎችና ከእያንዳንዱ ቀበሌ ደግሞ አምስት አምስት በድምር ሃምሳ ብቻ የተወሰዱበት ምክንያት ከአጠቃላይ ካሉት የወረዳው ነዋሪዎች መረጃ መሰብሰብና ማጠናከር ከቆዳ ስፋቱ አንጻር አስቸጋሪ ስለሚሆን ነው። እነዚህ መረጃ አቀባዮችም ከኅብረተሰቡ ውስጥ ስለ መረጃ ቃል ግጥም ሰፊ ግንዛቤና ዕውቀት የሚኖራቸውን አጥኚዎ ተጠቅማለች።

3.4. የመረጃ አደረጃጀትና አተናተን ዘዴ

አጥኚዎ ጥናታዊ ዕሉፉን ባዘጋጀችበት ወቅት የጥናቱን አላማ ለማሳካት በቃለመጠይቅና በቡድን ወይም አስፈላጊውን መረጃ ከሰበሰበች በኋላ መረጃውን በገላጭ የምርምር ዘዴ ለማብራራት ሞክራለች። የተሰበሰቡትን መረጃዎች በማመሳከር የተገኘው መረጃ አንድነትና ልዩነት በገለፃ ቀርቧል። ገላጭ ምርምር ገለፃ፣ ትንታኔንና አተረጓጎምን መሠረት ያደረገ በመሆኑ የተወሰኑ የመረጃ ቃል ግጥሞችን እንደ ምሳሌ በማስቀመጥ ተንትና አስቀምጧለች።

ምዕራፍ አራት

የመረጃ ትንተና

በዚህ ምዕራፍ ስር በእያንዳንዱ ንዑሳን ክፍል ገላጭ ትንተና የምርምር ዘዴንና የዓላማ ተኮር ናሙናን በመጠቀም በቃለ-መጠይቅና በቡድን ተኮር ወይይት የመረጃ መሰብሰቢያ ዜደዎች የተገኙት መረጃዎች በዓይነታቸው ተተንትነው ቀርበዋል። በዚህ መሰረት በምዕራፍ አንድ ስር በተቀመጠው የጥናቱ ዝርዝር ዓላማና መሰረታዊ ጥያቄዎችን ለመመለስ በታቀደው መሰረት በዚህ ምዕራፍ የመጀመሪያ ክፍል ውስጥ ኢሉባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ በናቃታ ጋብቻ የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥሞች ገለጻ ቀርቧል። በመቀጠልም በሙሽሪት ቤት የሚዜሙ የመረሮና የዘለፋ(Mararoofti Arrabsoo) ቃል ግጥሞችን ይዘታቸውን ለመዘርዘር ተሞክሯል። በሶስተኛው ክፍል ሥር በሙሽሪው ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የዘለፋ (Arrabsoo) ቃል ግጥሞችና ይዘታቸው ቀርቧል። በምዕራፉ የመጨረሻ ክፍል ውስጥ በኦሮሞ ናቃታ ጋብቻ የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥሞችና ማህበራዊ ፋይዳቸው ተገልጿል።

4.1. የናቃታ ጋብቻና የመረሮ ቃል ግጥሞች

4.1.1. የናቃታ ጋብቻ

ከአልጌ ሳቺ የኦሮሞ ህብረተሰብ ባህላዊ የጋብቻ ዓይነቶች ውስጥ የናቃታ ጋብቻ አንዱ ሆኖ በተለያዩ ቦታዎች የተለያዩ ስሞች እንደሚኖሩት በቡድን ተኮር ወይይት ላይ ከተሳተፉት መረጃ አቀባች የተገኘው ሀሳብ እንደሚከተለው ተጠናክሯል። ከነዚህም ውስጥ ሰበት መሪ፣ እራ ዳባ፣ ኬዋታ በመባል ይታወቃል። ኬዋታ ወይም ገበራ በመባል የሚታወቀው በሁለቱ ተጋቢዎች ቤተሰብ ዘንድ የሚታወቅ ሆኖ ከሚጋቡት ዘንድ ብዙም አይታወቅም። ምክንያቱም ይህ ጋብቻ የሚፈጸመው በሁለቱ ተጋቢዎች ቤተሰብ ብቻ ስለሚወሰን ነው። የተጋቢዎች ድርሻ በጋብቻው ወሳኔ አናሳ በመሆኑ ነው።

የናቃታ ጋብቻ ክወና የሚፈጸመው የራሱ የሆኑ ሂደቶች ውስጥ በማለፍ ነው። በመጀመሪያ ደረጃ የሚያገባው ወጣት አባቱ ለልጁ ሚስት መሆን ትችላለች ብሎ ያሰበውን አጠያይቆ የጋብቻ ዕቅድ በማወጣት ሽማግሌዎችን ወደ ልጅቷ ቤተሰብ ይልካል። ከእህል ዘር ከበቆሎ ወይም ከገብስ ብቅል ይዘጋጃል፣ የተዘጋጀው ብቅል ጥሩ ሆኖ ከበቀለ መልካም ገድ (ጥሩ ዕድል) ነው ይላሉ። ህልምም ይታይና ፍቺው በአዋቂ ይፈታል። ብቅሉ ሳይበቅል ከበሰበሰ ጋብቻው ስለማይሰምር መጥፎ ገድ ነው የሚባል እምነት ይኖራቸዋል። የታቀደው ይህ የመጀመሪያው ካልተሳካ ትተው የሌላ ቤተሰብ ልጃገረድ ፈልገው ጥናት ያካሄዳሉ። የልጅቷን ወላጅ ዘር (ጎሳ)፣ ሃይማኖት፣ የኑሮ ሁኔታ፣ በማህበረሰቡ ውስጥ ያላቸውን ሚና እንዲሁም የልጅቷን ዕድሜና ጸባይ ጨምሮ መረጃዎችን ያሰባሰባሉ። ከሳምንቱ ሰባት ቀናት ውስጥ ለጋብቻ ይመረጣል የሚሉትን ቀን ማክሰኞ ወይም ሐሙስ ላይ ሽማግሌዎች

ተመርጠው ወደ ልጅቷ ቤተሰብ ይላካሉ። በልጅቷ ቤተሰብ ከሚገኙት የጎረቤት ሰው ተፈልጎ የቅርብነት ሁኔታቸው ይጠናና እንግዳ እንደሚመጣቸው ለቤተሰቧ በጆሮ ሹክ ይባላል። የልጅቷ ወላጆችም ግልጽ ባልሆነ መንገድ የእንግዳን ቁያኦቸው መምጣት ይጠበቃሉ።

የተላኩ ሽማግሌዎች ልጅቷ ቤት ሊመጡ የልጅቷ ወላጆች ፈቃደኛ ቢሆኑም ባይሆኑም የመጣውን እንግዳ እንደ ወረዳው ኦሮሞ ባህል መሰረት ቡና ያፈሉላቸውና የመጡበትን ጉዳይ ጠይቀው ይረዳሉ። እንግዶቹም ልጃችሁን ለልጃችሁን ብለን መጣን ብለው ተነስተው በመቆም ሁኔታውን ግልጽ ያደርጋሉ። በልጅቷ አባት ትዕዛዝ ተቀምጠው መልሱን እንዲያዳምጡ ይፈቀድላቸውና መልሱን ለመስማት ይጓጓሉ። ልጃቸውን ለማግባት የፈለገው ወጣት የማን ልጅ እንደሆነ በጎሳ ወይም በዘር እስከ ሰባት ቅድመ-አያት ይቆጥሩና እሽታ (አዎንታ) ካላቸው ህልም አይተን ብቅል እናበቅልና ጥሩ የሚሆን ከሆነ መልሱን የዛሬ ወር ተመልሳችሁ አረጋግጡ በማለት ቀጠሮ ይዘው ሽማግሌዎቹን ይሸጉዋቸዋል።

በቀጣዩ ቀጠሮ ሽማግሌዎች ተመልሰው ብቅሉም ጥሩ ሆኖ ህልም እንዳሰቡት ሰምሮላቸው የልጅቷ ወላጆች እሽታቸውን ገልፀው ለጋብቻ ይስማሙና ሌላ ቀጠሮ ይያዛሉ። ለጋብቻው አስፈላጊ ቁሳቁሶች በልጁ አባት ይሟላና ከብዙ ጊዜ ምልልስ በኋላ የጋብቻው መፈጸሚያ ቀን በትክክል ተወስኖ አስፈላጊው ድግስ ይዘጋጃል፤ ቀኑ ሲቃረብ ጎረቤት፣ የአካባቢው ነዋሪ፣ ዘመድ አዝማድ ይጠራና ወደ ሂደቱ ይገባል። ዝግጅቱ በሁለቱም ወገን በኩል ይደረጋል።

የጋብቻው ቀን ተረጋግጦ ሁለት ሳምንት ሲቀር ሙሽሪቷ ልጃገረድ ጓደኞቿን ታሰባሰብና የመረሮን ዘፈን ቃል ግጥም ለእናት፣ ለአባት፣ ለዘመድ አዝማድ ማሰማት ይጀምራል። የአራብሶ (ዘለፋ) ቃል ግጥምን ደግሞ ለሚያገባት ባል፣ ለባሏ እህት ወይም ለምራቷና ባጠቃላይ የሙሽራውን ቤተ-ዘመድ የሚዘልፉበትን ዜማ ይጀምራል ማለት ነው።

በሙሽራው ቤተሰብ ዘንድም ተመሳሳይ ዝግጅት በወላጆቹ ቤት ተደርጎ ድግስ ይዘጋጅና እህቶቹና የጎረቤት ልጃገረዶች እንደቅርብነታቸው ተሰባስበው ሙሽራውን በማሞካሸት፣ ሙሽሪትን በዘለፋና ስድብ እየወቀሱ በ(Arrabsoo) ቃል ግጥም ዜማ ሞቅ ደመቅ ማድረግ ይጀምራሉ።

4.1.2. የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥሞች ክወና (Haala Raawwii Afwalaloo Mararoofti Arrabsoo)

መረሮ በአልጌ ሳቺ የኦሮሞ ባህላዊ የጋብቻ ዘፈኖች ውስጥ አንዱ ሆኖ በቃለ-ግጥም በሙሽሪትና በሙሽራው ቤተሰብ በሚገኙ ልጃገረዶች ሆድን በሚያባባ ዜማና ቅላጸ-ድምጽ ለሚጋቡት ሙሽሮችና ለዕድምተኛው በሚያሳዝንና በሚያስደስት አኳኋን መልዕክት የሚያስተላልፉበት የቃል ግጥም ዓይነት ነው።

መረሮ በልጃገረዶች በሚከወንበት ጊዜ መልዕክቱ የአድማጮችን ቀልብ የሚስብ ሆኖ ለረጅም ዘመን ተቀባይነት ኖሮት ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፍ የመጣ ቅርስ ነው። የሙሽሪት ሴት ጓደኞች ሙሽራዋ በጋብቻ ምክንያት ስለምትለያቸው የሚሰማቸውን የአብሮ አደግነት ዘመንን በማስታወስ በለቅሶና አሳዛኝ የመረሮ ዜማ እያሞካሟት ያወድሷታል።

በክወናዉ ወቅት የአልጌ ሳቺ ኦሮሞ ልጃገረዶች ሽሩባቸውን ተሰርተው በመሃል ጸጉራቸው ሳዱላ የልጃገረድነት ምልክትና መለያ የሆነውን አበጅተው፤ አንገታቸውን በተለያዩ ጌጣጌጦች አሸብርቀው፤ በባህላዊዉ ልብስ ተዉበዉ ድቤ በሚባል ከከብት ቆዳና ከሸክላ በተሰራ ባህላዊ የሙዝቃ መሳሪያን በመጠቀም ቃል በቃል በሁለትና በቡድን ሆነዉ ያዜሙታል። የመረሮ ቃል ግጥም የምዜምበት ዓለማዉ የሙሽራዋን ደግነት፣ቁንጅና፣ጸባይ አልፎም አባትና እናቷ ዘንድ የሚትዋደድበትን ሁኔታዎች በመዘርዘር የአብሮ አደግነትን ትርጉም ይገልጹበታል። በሙሽራዉ ወገን በኩልም እህቶቹና የጎረቤት ሴት ጓደኞቿ ስለሙሽራዉ ሁለ-መና አልፎም መልኩ-መልካምነቱን ያወድሱበታል።

የዘለፋ (Arrabsoo) ቃል ግጥም በኦሮሞ ናቃታ ጋብቻ ሂደት የምታገባዉ ልጃገረድ (ሙሽሪት) የወላጆቿንና የማህበረሰቡን ባህል፣ዝንባሌና ወግ መጠበቅንና አለመጠበቅን የሚያንፀባርቅ ነዉ። ይህ የአራብሶ ቃል ግጥም ዜማ የሚከወነው ሙሽሪት ወይም ሙሽራዉ አልፎም የሁለቱም ወላጆች የሚሞካሸበትና የሚዘለፋበትን ጉዳይ ሆነዉ ስለተገኙ ሳይሆን በናቃታ ጋብቻ ወቅት ባህላዊ ልማድ ስለሆነ መናደድም ሆነ መቀያየም አይኖርም። የሚያስከፋዉን ስቆ ዝም፣ ሰምቶ እንዳልሰማ ችሎ ማሳለፍ ሲሆን በሚያስደስተዉ የመረሮ ቃል ግጥሞች ዜማ ደግሞ ሁለቱም ወገን እንደ ባህሉ ተደስተዉበት ዓለማቸዉን ያያሉ። ይህ ሁኔታ የሚያሳየዉ በሰዉ ልጅ የኑሮ ዉጣዉረድ ዉስጥ በሕይወት ገጠመኝ ሂደት ሰዎች እርስ በርሳቸዉ ላይ የሚያነሱት ወግ መሆኑን ያመለክታል።

4.2.በሙሽሪቷ ቤት የሚዜሙ የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥሞች ይዘት

(Qabiyyee Afwalalooowan Mararoofti Arrabsoo Mana misirrittiitti Weeddifaman)

በአሉባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ ቃለ-መጠይቅ ከቀረበላቸዉ መረጃ አቀባዮች ከተገኘዉ ሐሳብ ለመረዳት እንደተቻለዉ በወረዳዉ በተለይ በገጠራማዎቹ ቀበሌዎች አካባቢ የሚዜሙ የመረሮና የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥሞች በዓይነታቸዉ ተለይተዉ ከታች ቀርበዋል።

4.2.1. በሙሽሪቷ ቤት በጓደኞቿ የሚዜሙ የመረሮና አራብሶ (Mararoofti Arrabsoo) ቃል ግጥሞች ይዘት

ከቃለ-መጠይቅ በተገኘው መረጃ መሰረት መረሮ (mararoo) ካሉት የአሮሞ ባህላዊ የጋብቻ ዘፈኖች ውስጥ አንዱ ሲሆን በናቃታ የጋብቻ ስነስርዓት ወቅት የሙሽሪቷ ቤት ጓደኞችና በሙሽሪው እህቶች ከጎረቤት ልጃገረዶች ጋር በመተባበር በሁለቱም ወገን ጥልቅ መልዕክት የሚተላለፍበት መንገድ መሆኑ በምዕራፍ ሁለት ሥር ተጠቅሷል። መረሮ የሚዜመው የምታገባውን ልጃገረድ ደግነቷን፣ ወብቷንና ፀባዩዋን ለማድነቅ ይጠቀሙበታል። ለሙሽሪቷ ሲባል ከሚዜሙት የመረሮ ቃል ግጥሞች ውስጥ ለሰርጉ የተወሰኑ ቀናት ሲቀሩ ከሚከወኑ የመረሮ ቃል ግጥሞች ውስጥ የሚከተሉትን መጥቀስ ይቻላል።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው	አቻ ትርጉም
1. Simbirroo yaa barii shaashaa Lafti har'aa maaf bariif kaataa Bariinaan waldhabnaa laataa Dayyoo koottan nagaa dhaamaa.	ሀ) በወፍ ጫጫታ በንጋቱ ሊነጋ ሲጣደፍ ሌሊቱ ነግቶ ልንለያይ ነው ወይ እማዬን ልሰናበታት።

ከላይኛው የመረሮ ቃል ግጥም የምንረዳው የምታገባው ልጃገረድ ጋብቻዋ አንድ ሁለት ቀን ሲቀር ሌሊቱን በሀሳብ ተጨናንቃ ከወላጅ እናቷ በጋብቻው ምክንያት ለመለየት ጊዜው መቃረቡንና የንጋቱን የወፍ ጫጫታ ሰምታ ጭንቀቷን የምትገልፅበት የመረሮ ቃል ግጥም ነው። ይህም ደግሞ የሚያሳየው ሙሽሪቷና ጓደኞቿ በጋብቻው ምክንያት የሙሽሪቷ ከቤተሰቦቿና እኩዮቿ የመለያየት ጭንቀት በጋብቻው ዋዜማ አብረው ሆነው በሙሽሪት ወላጅ መኖሪያ የሚያዜሙት የመረሮ ዜማ ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው	አቻ ትርጉም
2 Wantin siif dhaamuu Abidda dhaamuu Gandaa si waamuu Mana hin aarsinii Maal dhabde jedhuu Maal nyaatte jedhuu Gom'itee hintaa'in Maal yaadde jedhuu Miinjee hingeggeessin Maal dhaamte jedhuu.	ለ) የማሳስብሽ መልዕክት ከቤት ይጠፋና እሳት ይጠፋሻል ከጎረቤት ምን አጥታ ነው ይሉሻል ምን በላችሁ ይባላል አትቀመጭ ቆዝመሽ ማንን ናፈቀች እንዳይሉሽ ሚዜሽን እንዳትሸኚ መልዕክት ላከች ይሉሻል።

ከላይኛው የመረሮ ቃል ግጥም ይዘት የምንገነዘበው የሙሽሪቷ ልጃገረድ ጓደኞች በምክር አዘል መልክ መልዕክት የሚያስተላልፉበት የቃል ግጥም ሲሆን ይዘቱም ሙሽሪቷ ካገባች በኋላ ሁሉም የትዳር ሁኔታ አዲስ ስለሚሆንባት ከመኖሪያ ቤቷ ድንገት እሳት ጠፍቶ ለመውሰድ ጎረቤት ስትሄድ ባሏ ገብቶ ከቤት ካጣት ስራ ፈታ ለወሬ መንደር የሄደች ይመስል ሊቆጣት እንደሚችል ለማሳሰብ ነው። ሁሉ እሳት የምታነድ ከሆነም ሆዳም ብቻዋን አዘጋጅታ የምትበላ እንዳይመስል፤ በትካዜ ቆዝማ የምትቀመጥ ከሆነም የዱሮ ከንፈር ወዳጇን ነፍቃ ነው እንዳይሏትና ሚዜዋ ሰላም ሊላት መጥቶ ሲመለስ የምትሸኘው ከሆነም የምን መልዕክት ደብቃ ለወላጆቿ ላከች ተብላ እንዳትጠረጠር በምክር አዘል ቃል ግጥም የሚያስተላልፉት ሀሳብ ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

- 3 Eeboo galgalaa
- Eeguu galgala
- Fal'aana cichaa
- Lagannaa dhirsaa
- Surreesaamaruu
- Surraa isaa baruu
- Surreen maal qabdi
- Dakkuu ishee maruu
- Yabbuu ishee baruu
- Sinsinni duraa
- Surree siif hafa
- Sinsinniin dhumnaan
- Si gatee rafa.

- ሐ) የበር ላይ ጦር ቅበላ
- የማታው ባል ጥበቃ
- የዳዋ ማንኪያ
- የባል ምግብ አለመብላት
- ሱሪውን መጠቅለል
- ግርማ ሞገሱን ማወቅ
- ሱሪ ምን አለው
- ቡቱቱዋን መጠቅለል
- ሁኔታውን መለየት
- በመጀመርያ ፍቅር
- ሱሪ ሲያነጥፍልሽ
- ፍቅር ያልቅና
- ይተኛል ጥሎሽ።

ከላይ ከተተረጎመው የመረሮ ቃል ግጥም ለማወቅ እንደሚቻለው የሙሽሪዋ ባል ሥራ ቦታ ወሎ ማታ ወደ ቤት ሲገባ ሚስትዬው በራፏ ላይ ጠብቃው ለክብሩ ጦሩን እንደምት ቀበለው፤ ማታ ማታ እስኪ ገባ ድረስ ቢያመሽም ቁጭ ብላ መጠበቅ፤ የባል መከፋትና ምግብ አለመብላት ጣጣው፤ ልብሱን በስርዓት ጠቅልሎ ማስቀመጥ፤ የባሏን አመልና ፀባይ ጠንቅቆ ማወቅ እንደሚገባት የሚያስረዳ ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

- 4 Na oolchi naan jettee
- Maal godheen si oolchaa
- Danda'ee si hinoolchuu
- Urgeessaa siif cabee
- Hiddii siif folloqee

- መ) አስቀረኝ አልሽኝ
- እንዴት አድርጌ ላስቀርሽ
- ችዬ አላስቀርሽም
- እምብጭ ተሰብሮልሽ
- እምቧይ ተገንጥሎልሽ

Marga siif buqqa'ee
 Booka siif buruqee
 Maal godheen si oolchaa
 Sooressa ol lixee
 Soora siif naqamee
 Ganyaa ijaajjee muguu
 Jamaa nyaatee dhuguu
 Maal godheen si oolchaa.

እርጥብ ሳር ተቆርጦልሽ
 ጠጅ ተጥሎልሽ
 እንዴት ላስቀርሽ
 ሀብታም ሊያገባሽ መጥቶ
 ድግስም ተደግሶ
 ፈረስ ተጭኖልሽ
 እድምተኛው በልቶ ጠጥቶልሽ
 ምን አርጌ ላስቀርሽ።

ከላይኛው ቃል ግጥም እንደምንረዳው በአልጌ ሳቺ ወረዳ የኦሮሞ ባህል መሰረት አንዲት ልጃገረድ ከጋብቻ በፊት በወላጆቿ ቤት ባለችበት ጊዜ የከንፈር ወዳጅ ስለሚኖራት ሌላ ወንድ ስታገባ ከፍቅረኛዋ ስለምትለይ ሆዷ ይባባና ለጋብቻዋ ቅድመ-ዝግጅት ሁሉም ተደርጎ ስለ ተጠናቀቀ እሱ ማግባቷን ባይመኝም ጋብቻዋን ማስቀረት እንደማይችል የሚገልጽ መልዕክት ያሰተላልፋል።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

5 Sirbuun koo gaariidha
 Har'aan daariidha
 Karaan mana kee
 Har'aan daariidha
 Goorroo kee duuba
 Har'a nan dhiitaa
 Gorba dachaasee
 Bori ittan dhiisaa
 Orma fakkaadhee.

ሠ. መዝፈኔ ጥሩ ነው
 ዛሬ መጨረሻዬ ነው
 ቤትሽ አልመጣም
 ዛሬ ያበቃል
 ከሳሎንሽ ጀርባ
 ዛሬ ሳሽረግድ
 አጃቢን አሰባሰቤ
 ነጌ እሄዳለሁ
 ባዕድ እሆናለሁ።

ከላይኛው የመረረሮ ቃል ግጥም መልዕክት የምንረዳው ሙሽሪት ልጃገረድ ወላጆቿ ቤት ሳለች ስትዘፍን የነበረውን ዘፈን የምታቆምበት ጊዜ መድረሱን፣ ከሴት ጓደኞቿ ጋር በእናቷ ጓዳ ወዲያ ወዲህ ተፍ ተፍ ማለት ቢያምራትም አግብታ ስለምትሰናበት እንደ ባዕድ ሰው ርቃ መኖሯ የማይቀር መሆኑን የሚገልፅ ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

6 Maaliin na beekuu
 Nagaa nagaattii
 Sillee nan argaa
 Karaa gabaattii
 Qarree kee hin arguu
 Bara gadaattii

ረ. ማን ያስታውሰኛል
 መሰናበቴ ነው
 አንቺን አያለሁ
 ገበያ ስትሄጃ
 አላይም ሳዱላሽን
 በገዳ ዘመን

Wajjin sirbinee
 Wal hin jibbinee
 Wal hin tuffanne
 Wajjin taphannee
 Wal hin hamannee .

አብረን ዘፍነን
 አልተጣላንም
 አልተናናቅንም
 አብረን ተጫውተን
 አልተማማንም።

የላይኛው የመረሮ ቃል ግጥም መልዕክት እንደሚያመለክተው ልጃገረዱ ካገባች በኋላ በሴት ጓደኞቿና በከንፈር ወዳጁ ዘንድ እንደምትረሳና ልጃገረድ የነበረችው ጓደኛዋም አግብታ እንደ አጋጣሚ ገበያ ሄደው ሲገናኙ ለብዙ ጊዜ የልጃገረድነት ምልክት የነበረውን ሳዱላ ትተው ድፍን ሙሉ ሽሩባ ስለሚሰሩ መልሰው አለማግኘታቸውን የሚገልጽ ነው።

4.2.2. ሙሽሪቷ ለከንፈር ወዳጁ የምታዜመው የመረሮ ቃል ግጥም

(Afwalaloo Mararoo MisirrittiinMichuu isheef Weeddiftu)

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው አቻ ትርጉም

Yee dargaggeessaa	ሀ . አንተ ወጣት
Yee fira ilkaanii	የጥርስ ዘመድ
Meerre imimmaanii.	የት አለ እንባህ
Yee dargaggeessaa	አንተ ወጣት ሆይ
Yee michuu qarree	የልጅነቴ የከንፈር ወዳጅ
Hindu'in fuudhii.	አትሙት አግባ እንጂ።

የግጥሙ መልዕክት የሚያስተላልፈው ሃሳብ ሙሽሪዋ በልጅነትና በልጃገረድነቷ ያፈቅራት የነበረው የከንፈር ወዳጁ በጋብቻዋ ዕለት እሷ የሌላ ሰው ሚስት ልትሆን እየተሰናበተችው ስለሆነ ፍቅርህ ከአንገት በላይ ነው ሆኖህ ለምን አይባባም ስትለው የእሱን ክፉ መስማት ስለማትወድ እሱም አግብቶ እንዲኖር ያላትን መልካም አመለካከት የምትገልጽበት ቃል ግጥም ነው። የሚዘፈነውን ልጅቷ ቤተሰቦቿ ቤት እያለች ለከንፈር ወዳጁ የሚታዘም የቃል ግጥም ነው።

4.2.3. በሙሽሪቷ ቤት ሙሽሪው ደጃፍ ሲደርስ የሚዘልፉበት የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥሞች

(Afwalaloo Arrabsoo Mana Misirrittiitti Yammuu Misirrichi Balbala Irra Gahu Ittiin Arrabsan)

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው አቻ ትርጉም

2 Hamaamotaa daafuraa	ለ አጃቢ ስግብግብ ሆይ
Dhibba tokkoof jetteetuu	ለሙቶ ብር ብለህ

Aduun mataa kee uraa
Hiikii kennii
Dafii Hiiqi,
Ija abbaa koo duraa.

በፀሐይ ከመንቃቃትህ
ክፈል ቆጥረህ
ቶሎ ዞር በል
ከአባቴ ፊት።

የዚህ የዘለፋ ቃል ግጥም መልዕክት የሚያሳየው ሙሽራው በአጃቢዎች ታጅቦ ሙሽሪት ቤት ደጃፍ ሲደርስ የሙሽሪቷ ቤተ-ዘመዶች መግቢያ በር ላይ ቆመው አናስገባም ሰርገኛ እደጅ ይተኛ በማለት ሲሳለቁባቸው የወጉን መቶ ብር ይከፍሉና ወደ ግቢው እንዲገቡ ይፈቀድላቸዋል ማለት ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

3 Yaa dura deemaa
Si duuba deegaa
Ulfaadhu ulfa koo
Si warratu waamee
Marcuma dhaabee.

ሐ. ሽማግሌ ሆይ
ደሃን አስከትለህ
ክበር ክቡር ሆይ
አንተንም ጠሩህ
ኖር እያሉህ።

የላይኛው የአራብሶ (ዘለፋ) ቃል ግጥም ሙሽራውን የሚዘልፉበት የቃል ግጥም ሲሆን ለጋብቻው ጉዳይ ሲመላለሱ የነበሩ ሽማግሌዎችን በማክበር ደሃ ሙሽራን ከኋላ አስከትለህ በሙሽሪት ወላጅ ዘንድ የተከበሩ መሆናቸውን በማስመልከት የሚመጡትን እንግዶችን የሚቀበሉበት መሆኑን ያመለክታል።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

4 Qeerroo ofiin jettaa
Qeerroo qollajii
Meerre foon maddii
Foon maddii dhabi
Qoollajjiitti hafii
Xooxarii hafii
Qeerroo gosophee
Waarootu si sobee.

መ. ቁሮ ነኝ እያልክ
ዱካካም ሆንክ
የት አለ ያበጠ ጉንጭህ
ጉንጭ ያሳጣህ
የሆንክ ነገር የማትረባ
ሰው መሰልክ ለብሰህ ካባ።

ከላይኛው የመረሮ ዘለፋ ቃል ግጥም የምንረዳው ሙሽራዋ ሙሽራውን ወጣት በመናቅ የቁሮ ግርማ ሞገስ አይታይብህም ለጋብቻው ብለህ የለበስከው ካባ ሰው አስመሰለህ እንጂ በማለት ንቀቷን የምትገልጽበት ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

5 Kalleessa gonfoo hodhitaa
 Har'asoo gonfoo hodhitaa
 Qaaqee moo, moluu dhokisitaa
 Yoo moluu muka abbaa kootii
 Yoo qaaqee mooji abbaa keetii

ሠ . ትላንት ባርኔጣ ትሰፋለህ
 ዛሬም ባርኔጣ ትሰፋለህ
 ቡሃ ወይስ ራሱ-በራ ነህ
 ራሱ-በራማ ያባቴ ወግ
 ራሱ-ቡሃ ከሆንክ አትፈለግ።

የአራብሶ (ዘለፋ) ግጥሙ መልዕክት የሚያስተላልፈው ሐሳብ በማህበረሰቡ ውስጥ ራሱ-በራነት ከጥንት ጀምሮ ያለና የሚታወቅ ሲሆን ቡሃ ግን የራስ ፀጉር በሽታ ሆኖ ይህ ዓይነቱ ነገር ያለበት ሰው በማህበረሰቡ ውስጥ እምብዛም ቦታ የማይሰጣቸው መሆኑን ለመግለጽ ነው። እንዲህ የሚዘለፈው ሙሽራ ግን ጸጉረ-አፍሮም ቢሆን እንኳን ፀጉሩ ቡሃ የሆነ ይመስል ይወቅሱታል።

4.2.4. ሙሽራው ሙሽሪት ቤት ገብቶ ሲስተናገድ የሚዘልፉበት የዘለፋ ቃል ግጥም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

1. Boruu shuree
 Si lolaasa gurbaa
 Boroonuree
 Gararraan anaa
 Gajjallaan manaa
 Karaa kam baataa
 Har'a albaataa
 Albaatu ni hartaa
 Hartu hinsalphattaa.

ሀ. በቤቱ ጓሮ
 በላይ ገብቼ
 ደምህን ላፍሰሁ
 ከላይ እኔ አለሁ
 ከታች ቤት ነው
 በየት ልትወጣ ነው
 ዛሬ ነው መቅዘንህ
 ቀዝነህ ማፅዳትህ
 ወይ መዋረድህ።

የአራብሶ (ዘለፋ) ግጥሙ የሚያስተላልፈው መልዕክት ሙሽራው ሙሽሪትን ለማግባት ከአጃቢዎችና ሚዜዎች ጋር ሙሽሪት ቤት ገብቶ ሲስተናገድ የሙሽራዋ ልጃገረድ ጓደኞች ድቤያቸውን እየመቱ በጓሮ ዞረው እቤቱ በረንዳ ስር ቁጥጥ በማለት ዛሬ መውጫ የለህም ጉድህን ታያለህ በማለት ይሳለቁበታል።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

2. Baddaan shaayee
 Buna dhaabaa
 Dhangaa abbaa koo
 Kimbilchii kennadhu
 Akkuma abbaa kee
 luka dhaabdaa.

ለ የደጋው ሻየ
 ቡና ይተክላል
 የአባቴን ድግስ
 ጠጣ ኮምኩመህ
 ልክ እንደ አባትህ
 ሰክረህ ትደፋለህ።

ሙሽራው ከሙሽሪት ቤት የተዘጋጀውን ድግስ ከአጃቢው ጋር ሆኖ ሲኮመኩም ከልክህ አትለፍ ሰክረህ ትዋረዳለህ የሚል መልዕክት አዘል ምክር የሚያስተላልፋበት ቃል-ግጥም ነው።

4.2.5. ሙሽራው ሙሽሪትን ይዞ ሊገባ ሲል ፈረስ ላይ ካወጧት በኋላ የሚዜም የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥም ወይም የጉንዶ ቦሬ (የቀለም ሻጌ) ቃል ግጥም

(Arrabsoo Gundoo Booree)

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

1 Muu muu yaa zarii badduuu
 Shaarfee dhiistanii galtuu
 Yaa bada raatuu tortortuu
 Kan waarsaan raafuun sossobduu
 Yee bada raatuu taltallee.
 Kan iji baaduu gadi nammee
 Kan mataan sunsumaafi dalgee
 Ilma abbaan gurgurtaan hawwe
 Kan mataan dalgee mooqqattuu
 Yaa gurbaa kaatee hin fooggaltuu

ሀ አንተ ዘርህ የማይረባ
 ጉንዶ ቦሬን ትተህ ልትገባ
 አንተ ፋዞ በስባሳ ነህ
 በጎመን ታባብልሃለች ዋርሳህ
 አንተ ፋዞ ተልካሻ ነህ።
 የፈሰሰ አሬራ ነው ዓይንህ
 መቀመጫ መሳይ ጉልቻ-ራስ ነህ
 በአባትህ እንኳን የተጠላህ
 ጭንቅላትህ ዱካ መሳይ
 ተነስተህ አትፎክርም ወይ።

ከላይኛው የቃል ግጥም መረዳት እንደሚቻለው ሙሽራው ሙሽሪትን ይዞ ወደ ቤቱ ሊመለስ ሲል የሙሽሪቷ በቴ ዘመድ ቁመናውን አለባበሱንም ጭምር በማህበረሰቡ ዘንድ ስለ እሱ ያለውን ክብርና ሞገስ ዝቅ በማድረግ ይኮንኑታል።

4.3. በአልጌ ሳቺ ወረዳ በሙሽራው ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የዘለፋ (Arrabsoo) ቃል ግጥሞችና ይዘታቸው

4.3.1. ሙሽራውና ሚዜዎች ከሙሽራው ቤት ሲወጡ ለሽኝት የሚዜም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

1. Yaa hiddii Gondorii gadii
 Yaa obboo ofkalii galii
 Yaa miinjee dorrobii dhalii
 Misirroo fuudhiitii badi.

ሀ ከጎንደር በታች ያለው እንቧይ
 በሠላም ግባ ወንድሜ ሆይ
 አንተ ሚዜ አርግዘህ ወለድ
 ሙሽሪትን አግብተህ ወሰድ።

ከአራብሶ (ዘለፋ) ቃሉ ይዘት መረዳት እንደሚቻለው የሙሽራው እህቶችና የጎረቤት ልጃገረዶች ተሰባስበው ሙሽራው በሰላም ወጥቶ በሰላም እንዲመለስ እያወደሱት መልካም ምኞታቸውን ይገልጻሉ። ሚዜዎች ወገናዊነታቸው ወደ ሙሽራዎ ስለሆነ የተፈጥሮን ባህርይ እንደ መቀየር አስመስለው ልክ እንደ ሴት እንደሚያረግዙ ማድረግ ይሰድቧቸዋል።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

2. Baddeessaan baala harcaafatee
 Reettiituirraa funaannatee
 Obboo koo maaltu siif dhaamee
 Gatamtuu macca irraanfatee.

ለ. ጠሉን አራገፊ ይቅማው
 ፍየል ናት የበላችው
 ወንድሜ የት አገኘሃት
 ይህቺን ቆማ ቀር ሀገር የረሳት።

የግጥሙ መልእክት የሚያሰተላልፈው ሃሳብ የሙሽራው እህት ወንድሟ የሚያገባትን ሙሽራ በመናቅ ሌላ ወንድ ማግባት የጠላውን ያረጀች ቆማ ቀር ምን እድል አጋጠመህ በማለት የራሷን መልዕክት የምታስተላልፍበት ቃል ግጥም መሆኑን መገንዘብ ይቻላል።

4.3.2. በሙሽራው ቤተሰብ ዘንድ ስለሙሽሪት ድንግልና ያላቸውን ጥርጣሬ የሚገልጹበት የዘለፋ ቃል ግጥሞች (Arrabsoo Durbummaa Ilaallatu)

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

Kaleessa kana.

ሀ. ትላንትና መልዕክት ላክሽብኝ

Maal natti dhaamtee

ሽንኩርት ግዢልኝ አልሸኝ

Shunkurtaa naa biti jettee

ሽንኩርት ገበያ አለ ወይ

Shunkurtaan gabaa jiraaree

ቢኖርም እገዛልሻለሁ ወይ

Yoon bites sifan hiraaree

ቢገዛም አላካፍልልሽ

Har'a moo maal natti dhaamte

የዛሬውስ ምንድን ነው መልዕክትሽ

Durbummaa naa biti jettee

ድንግልናን ግዢልኝ አልሸ

Durbummaan gabaa jiraaree

ከገበያስ የት ላግኝልሽ

Jiraatus siifan bitaaree

ቢኖርም አልገዛልሽ

Yoon bites siifan hidhaaree

ቢገዛም አልገጥምልሽ

Durbummaan gabaa kami jiraa

ክብረ-ንጽህና መች ገበያ ወጣ

Fagaarri kee qadaada dhabee

ድንግልናሽ እኮ ክዳኑን አጣ ።

የላይኛው የዘለፋ ቃል ግጥም የሚያስተላልፈው መልእክት የሙሽራው ወገን ልጃገረዶች ሙሽራው ሙሽሪቷ ቤት ሄዶ ሳይገባ ሲዘገይ ሙሽሪቷ ክብረ-ንጽህናዋን ለሌላ ወንድ ሰጥታ ልክ እንደ እቃ ከገበያ የምታስገዛ በማስመሰል እወላጆቿ ቤት በነበረችበት ጊዜ ስትባልግና ስትማግጥ እንደኖረች አድርገው ለወቀሳ የሚጠቀሙበት የአራብሶ ቃለ-ግጥም ነው። አልፎም ሙሽራው ሳይገባ ሲዘገይ ቤተሰቦቿ እሷን ለአጃቢዎች መስጠት የከለከለና ያስቸገሩ ይመስል አልፎም ልጅቷ እቤት ሳለች ስትባልግ ክብረ-ንጽህናዋን በከንፈር ወዳጇ ወይም በሌላ ወንድ እንዳጣች አስመስለው እያዘሙ ይሳለቁባታል። አልፎም ድንግልና ልክ አንደ ሽንኩርትና ዕቃ ከገበያ የሚገዛ አድርጋ ሙሽራዋ የጠየቀች ያህል አጋንነውና ሚዜዋም ለግብረ-ስጋ ግንኙነት ከእሷ ጋር የተኛ አድርገው በአራብሶ(ዘለፋ) የቃል ግጥሞች የሚተቹት ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው	አቻ ትርጉም
Miinjeen intalaa	ለ. የሙሽሪቷ ሚዜ
Miinjee koo jedhee	ሚዜዋ ነኝ ብሎ
Sassaabee fidee	አመጣት ቶሎ
Galgalli geenyaan	ደርሶ ምሽቱ
Waariin dheerannaan	ሲረዝም ሌሊቱ
Sassaaqee lixee	በርግዶ ገብቶ
Tarsaasee fixee.	በጣጠሳት ከፍቶ።

በወረዳው የአሮሞ ባህል መሰረት ሙሽሪትና ሙሽራው ሲጋቡ ባልዬው ያዘጋጃቸው ወንድ ሚዜዎች እንደ ሙሽራዋ ወንድሞች ስለሚቆጠሩ ሚዜ ዘመድ መስሎ ቀርቧት አብሮዋት እንደተኛ አስመስለው ይዘልፏታል።

4.3.3. ሙሽራው ከሙሽሪት ጋር ቤቱ ማዶ ሲደርስ የሚዜም (Arrabsoo Fuullee Manaa)

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው	አቻ ትርጉም
Bakkee gamaa	ሀ ከሚዳው ወዲያ ማዶ
Obboon yaa'ii buufatee	ወንድሜ ጉባኤ ሄዶ
Sobduu intalaa	ወሽታም ሙሽሪት
Kunoojaartii argatee	ይሄው አገኛት አሮጊት
Intaloo maraatteettii	ሙሽሪቷ አብዳለች
Qobboo cirataa kaattii	ጉሎ ቆረጣ ሄዳለች
Obbooti himataa deemtii	ወንድሜን ጠየቀች
Ani siif maraadhe jettii	አበድኩልህ እያለች።

በወረዳው የማህበረሰቡ ባህልና ወግ መሰረት በዱሮ ጊዜ የመረሮና አራብሶ ዘፈን ባህል ሲከወን በነበረበት ወቅት ልጃገረዶች ድንግልናቸውን ጠብቀው ተከብረው እስከ ጋብቻ ዕለት ይጠባበቃሉ እንጂ እንዳሁኑ ዘመን ነገሮች አልተበላሹም ነበር። ሴት ልጃገረዶችም

ሳይኖራቸው አለን አይሉም በራሳቸው ይተማመናሉ፤ መዋሸትና መባለግ የለም። ወንዱም በቀልቡ ከፈለጋት የፍቅር ጥያቄ ያቀርብላታል እንጂ ሴት ልጅ ወንድን መጠየቅ ፈጽሞ የህብረተሰቡ ልማድ አይደለም። ስለዚህ የላይኛው የቃል ግጥም መልእክትም የሚያመለክተው ሙሽራዋ ሳታገባ እቤት አርጅታ ጊዜ ያለፈባት እንደሆነችና የፍቅርን ጥያቄ ለራሷ አስቀድማ ያቀረበች አድርጋ የሙሽራው እህት ምራቷን የወቀሰችበት እንደሆነ ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

1. Sayyulee koo yaaddoon qallisee
Maaf waamte obboo koocallistee
Barbaadaanaaergaajettee
Obboonkoodhalataamucaa
Mudhiinsaanuturaa cabaa
Siinergafalaxaabunaa
Fedhiinkeehammaataabulaa.

- ለ. ጭንቀት አከሳት ምራቱን
ለምን ጠራሽው ወንድሜን
ፈልጋችው ላኩልኝ አለችን
ወንድሜ ገና ልጅ እግር
ወገቡ እንዳይሰበር
የቡና ፍልጥ ልላክልሽ
ስሜትሽ ከባሰብሽ።

ከግጥሙ መልዕክት እንደምንረዳው የሙሽራው እህት እሱ ለሚያገባት ምራቷ ክብራ-ንጽህናሽን አጥተሽ ለባልሽ ምን አመጣሽ፤ ወንድሜ አልደረሰም ገና ስሜት ከባሰብሽ የእንጨት ፍልጥ ተጠቀሚ እያለቻት ትዘልፋታለች።

4.3.4. ሙሽሪት ሙሽራው ቤት ከደረሰች በኋላ የሚዜም የዘለፋ ቃል ግጥም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

- Qobboo jiidhaa balbalaa
Kankee qiinxiin qancaraa
Obbookoomiitaadaraa
Horiiobbookoo
Hindhibujettee
Qorqoroonlixxee
Boqqolloonbittee
Keellodhaanlexxee
Qeerroodhaafhirtee
Tuufodhaanlixxee
Soobboodhaafhirtee

- ሀ . የበራፏ እርጥብ ጉሎ
ቆማ ቀር ነሽ ዳሌሽ ጠንካራ
ወንድሜን እንዳትጎጂው አደራ
የወንድሜን ገንዘብ እየበዘበዝሽ
ችግር የለውም ልብላ አልሽ
ቆርቆሮም ሰራሽበት
በቆሎም ገዛሽበት
በአደይ ገብተሽ ተኝተሽ
ለቆሮ ሰጠሽ አድለሽ
ገብተሽ በጫካው በዱር
አደልሽ ለባለትዳር

Xaafiidhaanlixxee
 Shaashiidhaanbittee
 Hindhibu jettee
 Shaashiin nidhumtii
 Raajjinidhuftii

በጤፉም ገብተሽ
 በሻሹም ገዛሽ
 ግድ የለም ብለሽ
 ታልቃለች ሻሻሽ
 ይታያል ጉድሽ::

የላይኛው የዘለፋ (Arrabsoo) ቃል ግጥም የሚያስተላልፈው መልዕክት ሙሽራው ሙሽራትን ይዞ ከአጃቢዎች ጋር እቤቱ ሲደርስ የሙሽራው እህትና የእህቱ ሴት ጓደኞች ተሰባስበው ሙሽራዎን ዕድሜ ጠገብ ቆማ ቀር ለእርቃነ-ስጋ ልምድ ያካበተች አድርገው ይዘልፏታል:: ሌላው በወረዳው ወጣቶች ዘንድ የተለመደው ለከንፈር ወዳጃቸው በድብቅ ገንዘብ እየሰጡ ልጃገረዶች የግል ፍላጎታቸውን ያሟሉበታል:: ልጃገረዶች ፍቅረኛቸውን በመሸወድ ለሌላ ሰው ማዋላቸውን የሚያስረዳ ነው::

4.3.5. ሙሽራት ሙሽራው ቤት ደርሳ ከፈረስ ሲትወርድ የሚይም የዘለፋ ግጥም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው አቻ ትርጉም

1. Xarabeezaa, xarabeezaa	ሀ. መቀመጫ መቀመጫ አትባይ
Lafa teessaa intala hiyyeessaa	አንቺ የደሃ ልጅ እመሬት ቁጭ በይ
Goondaan waan keetti harateeraa	ጉንዳን በእንትንሽ ገብቷል
Kan kee fagaarri urateera.	መቀመጫሽ ተበስቷል::

ከዘለፋ ቃል-ግጥሙ መረዳት እንደሚቻለው በአልጌ ሳቺ የኦሮሞ ናቃታ ጋብቻ ስነስርዓት መሰረት ሙሽራት በአጃቢዎችና በሚይ ታጅባ ሙሽራው ቤት ከደረሰች በኋላ ከፈረስ ወርዳ እሙሽራው ወላጅ ቤት ከመግባቷ በፊት እቤቱ በረንዳ በራፍ ላይ እርጥብ ሳር ወይም ጨፌ ይገዝገዝና ሰለን ተነጥፎ ሁለቱ ሙሽሮች ይቀመጡበታል:: ከዚያም ለተወሰነ ደቂቃ ተቀመጠው የሙሽራው እናት በቡና ቃላ ግንባራቸውን ትነካና ግንባራ-ጠንካራ ሁኑ። በመንቁርታቸውም ታስነካና ዕድሜያችው ይርዘም ብላ ትመርቃቸውና በቅል ከተዘጋጀው ወተት ይቀመሱና ወደ ተዘጋጅላቸው የክብር ቦታ ወደ ዉስጥ ይገባሉ:: ስለዚህ የላይኛው የዘለፋ ቃል ግጥም የሚይመው ሙሽራዎ በራፍ ላይ ቁጭ ስትል የሙሽራው እህትና የቀየው ልጃገረዶች አንቺ ልጃገረድ ስላልሆንሽ ድንግልናሽ ተገደል ክብር አይገባሽም ብለው ይሳለቁታል::

4.4. በኦሮሞ የናቃታ ጋብቻ ስነስርዓት የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥሞች ማህበራዊ ፋይዳ

በኦሮሞ የናቃታ ጋብቻ ወቅት የመረሮ ቃል ግጥም ብዙ ማህበራዊ ፋይዳዎች ይኖሩታል:: በምዕራፍ ሁለት የፅንሰ-ሐሳባዊ ቅኝት ዉስጥ በመረሮ ዘፈን ጥቅም ሥር ሰለሞን

(2007:130) የገለጸውን በመጥቀስ ቃለ-ግጥሞች በአብዛኛው ማህበራዊ አጋጣሚዎችንና ማህበራዊ አህዉድን መነሻ በማድረግ የሚቀርቡ እንጂ ያለ ምክንያት ወይም በዘፈቀደ በማንኛውም ጊዜና ቦታ የሚከወን አይደለም በማለት ያስቀመጠው ሀሳብ ይህንን የመረሮ ቃል ግጥም ፋይዳን እውን ያደርጋል።

ስለዚህ የአልጌ ሳቺ አሮሞ ልጃገረዶች በጋብቻቸው ወቅት የሚሰማቸውን ቅሬታ ይገልጹበታል። እንደ ምሳሌ ለመጥቀስ ያህል የሚከተሉትን እንመልከት።

4.4.1. ልጃገረዶች ያለፍላጎት ጋብቻን ለመቃወም የሚያዜሙት የመረሮ ቃል ግጥም (Shamarran Heeruma Fedhii Malee Mormuuf Afwalaloo Mararoo Weeddisanu)

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው	አቻ ትርጉም
1. Margan haama yaa kaloo Hinhafin ajjeerradhuu Seenaan dhaama yaa haadha koo Hinrafin dhaggeeffadhuu Yoo rafteef dhaggeeffadhuu.	ሀ. ከግጦሽ ሳር አጭዳለሁ ቤት ክደኝበት እንዳትጎዘጉኝሮው ታሪክ ልንገርሽ እናቴ አትተኚ አድምጪው ከተኛሽም ልብ በይወ።።

ይህ የመረሮ ቃል ግጥም ከማህበራዊ ፋይዳው አንፃር ሲታይ ልጃገረዶች አብዛኛውን ጊዜ ከአባታቸው ይልቅ ለእናታቸው በመቅረብ ሚስጥራቸውን ሳይደብቁ ስለሚነግሯቸው መሽሪቷ ያላትን ሀሳብ የገለፀችበት መሆኑ ነው።

4.4.2. ሙሽሪቷ የምታገባውን ባል ለማጥላላት የሚታዘመው ቃል ግጥም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው	አቻ ትርጉም
Yaa biyya abbaa koo Yaa biyya Noolee Yaa bada abbaa koo Koo kana ilaali Heeruman oolee.	ሀ. በአባቴ ሀገር በኖሌ ሀገር ወይኔ በአባቴ ምነው ባየሀልኝ ማግባቴስ በቀረብኝ።።

የግጥሙ መልዕክት የሚያሳየው ሙሽራዋን የሚያገባው ወጣት ምንም እንኳን መልኩ መልካም ቢሆንም ለወጉ ስትል ይኻን ፋንጋ ማግባቴ በቀረብኝ በማለት ቅሬታዋን ለአባቷ አቤት ማለቷ ነው።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

Yaa warra keenyaa
Maaf nama waamtuu
Farsoo hinbaanetti
Daadhii hindanfinetti
Maaf nama laattuu
Nama hintaanetti
Sanyii doofaatti.

ለ. ወላጆቹ ኤረ ተወጪ
ለምን ሰው ትጠራላችኋል
ጠላው አልደረሰም
ጠጁም አልተጣለም
ለምን ትድሩኛላችኋል
ለማይረባ ሰው
ለመሃይም ለማያውቀው፡፡

ከቃል ግጥሙ የምንገነዘበው የሚታገባው ልጃገረድ ድግስ አዘጋጅታችሁ ሰው አትጥሩ፤ ለያገባኝ የመጣው የማይረባ ያልተማረ ነውና እባካችኋል ይቅር እንደ ማለት ነው፡፡

4.4.3. ያለ ዕድሜ ጋብቻን ለመቃወም ልጃገረዶች የሚያዘሙት ቃል ግጥም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

1. Harmi koo hinbaanee
Niquqquuqxe malee
Yaa hayyolee koo
Kenni koo hingeenyee
Na quufte malee
Anoo hinguddanee
Maaliifan heerumaa
Dhalattuu xobbeedhaa
Ammayyuu mucumaa.

ሀ. አላደገም ጡቴ
ጉች ጉች አለች እንጂ
እምዬ እናቴ
አልደረሰም ጋብቻዬ
ስለቸሽኝ እንጂ
አላደኩም እኔ
ለምን አገባለሁ
እንጭጭ ለጋ ነኝ
ገና የሚቀረኝ፡፡

የመረሮ ቃል ግጥሙ መልዕክት የሚያሳየው እናቷ ልጅቷ እንድታገባ ብትፈልግም እሷ ግን አልደረሰኩም ገና ልጅ ነኝ በለጋ ዕድሜዬ ምነው ጨከንሽብኝ እናቴ የሚል መልዕክትን ያስተላልፋል፡፡

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

2. Yaa abbaa kan koo
Yaa aayyolee koo
Maaltu maal ta'ee

ለ. አባቴ ሆይ
እናቴ ሆይ
ምንድን ነው ስህተቴ

Kan badii ta'ee	ምን ነበር ጥፋቴ
Cabaa kee hintuffannee	የሰጣችሁኝን አልናቅሁም
Darbaasoo hindubbannee	እላፊም አልተናገርኩም
Iddoo ciisa koo	በመኝታዬ ቦታ
Gumbii dhaabbadhuu	ጎተራ አቁሚ
Cabaa irbaata koo	የእራቴን ኮታ
Dilbii kaawwadhuu	እህል አጠራቅሚ
Dibaa mataa koo	የፀጉሬን ቅባት
Ofiif kaawwadhuu.	ተጠቀሚበት፡፡

የግጥሙ መልዕክት የሚያሳየው የምታገባው ልጃገረድ የአባትና የእናቷን ሆድ በሚያራራ መልኩ የሰጣችሁኝን በልቼ እየኖርኩኝ አደብ ገዝቼ ምንም ባልበደልኳችሁ ከእናንቱ መለየቴን ለምን ወሰናችኋል የሚለውን መልዕክት ለማስተላለፍ ያዜመችኋል የቃል ግጥም ነው፡፡

4.4.4. ሙሽሪቷ ለጋብቻ በገንዘብ መቀየሯን የምትገልጽበት የመረሮ ቃል ግጥም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው አቻ ትርጉም

Waddeessa qe'ee	ሀ. የቁዬውን ዋንዛ
Murmurtu hinseenee	አትቆርጡም ነበር
Murmurtaniiree	ግን ቆረጣችሁት
Guddistuu ijoollee	የልጅ አሳዳጊን
Taphattuu qe'ee	የቤት አጫዋቿን
Gugurtu hinseenee	አትሸጡም ነበር
Gurgurtaniiree.	ግን ሸጣችኋት፡፡

የመረሮው ቃል ግጥም የሚያስተላልፈው መልዕክት የምታገባው ልጃገረድ ታናናሽ ልጆችን እየተንከባከብኩ ሳገለግል የነበርኩትን አጫዋች ልጃችሁን ለምን እንዳገባ አደረጋችሁ በማለት ሀሳቧን ለመግለፅ የተጠቀመችበት ቃል ግጥም ነው፡፡

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

Ani ji'an se'ee

ለ. ጨረቃ መስለኝኝ

Lafti halkanii

ለካሰ ጨልጧል

Ani jiran se'ee

ያለው መስለኝኝ

Natti maltanii.

ሠርታችሁብኛል።

ይህን የላይኛውን የመረጃ ቃል ግጥም የምታዜመው መሽሪት ልጃገረድ ወላጆቿ መቼም የደረሰች ማግባቷ አይቀርም ብለው እሷ ሳታውቅ ለትዳር ምስረታ ለባዕድ ሰው ሲያስረክቧት ውስጣዊ ጭንቀቷን የገለፀችበት የቃል ግጥም መሆኑ ነው።

1. Yaa aayyolee koo

ሐ. እናቴ ሆይ

Yoo re'een dhaltee

ፍየል ከወለደች

Ilmoo hoosiftee

ግልገል ከጠባች

Shumbure jedhii

ሹምቡረ በይ

Yoo hiriyeen dhuftee

አዶይ ከመጣች

Anaan gaafattee

እኔን ከጠየቀች

Gurgure jedhii

ሽጩያታለሁ በይ

Geedoo gamattii

ከገደማዶ

Meezoo lamattii

በሁለት ሜንዞ

Gimbii gamatti

በግምቢ ወዲያ

Birrii lamattii

በሁለት ብር

Gurgureen dharaa

መሸጥሽ ወሸት

Duuteen dhugaadhaa

ሞተች ግን እውነት።

የግጥሙ ሐሳብ የሚያስተላልፈው መልዕክት ልጅቷ ካገባች በኋላ የእሷ አዶይ (የልጃገረድ ጓደኛዋ) እናትዬዋ መኖሪያ ቤት መጥታ ከጠየቀችት ያቺ እናቷ ልጄን በጋብቻ ሽጩያታለሁኝ በገንዘብ ቀየርኳት ብለሽ ንገሪያት በማለት ማግባቷን የጠላች መሆኑን ያሳያል።

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

- 2. Eebicha murmurraa
- Deebi'ee lataaree
- Heerumnnoo gurguraa
- Deebi'anii galuuree
- Maaloo haadha koo
- Garaa jabaattee
- Abbaan hammaatee
- Gurguree nyaatee.

- መ. ግራዋ እንቆራርጥ
- መልሶ ያቆጠቁጥ
- ጋብቻ ሽያጭ ነው
- ማስቀረት የማይቻለው
- ምነው እናቴ
- ጨከንሽ በሞቴ
- ክፉ ሆነ አባት
- ልጄን ሸጣት።

የግጥሙ መልዕክት የሚያስተላልፈው ሀሳብ አንደ ወደ ጋብቻ አለም ከተገባ ጣጣው ብዙ መሆኑንና አባትና እናት ሴት ልጃቸው ለጋብቻ ከደረሰች አሳልፈው ለሚያገባት ሰው መስጠታቸው የተፈጥሮ ግዳጅ ስለሆነ የመቃወሚያ ሀሳባቸውን ለመግለፅ ልጃገረዶች በመረሮ ቃል ግጥም ክወና ጊዜ የሚጠቀሙበት ነው።

2.4.5. ከጋብቻ በኋላ የሚደርስባትን የባል ተጽዕኖና ያታዊ ጥቃትን ለመቃወም የምትጠቀምበት ቃል ግጥም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

- Mana abbaa ofii
- Akaayiin nyaataa
- Mullun irbaataa
- Kolfanii nyaatuu
- Mana abbaa ormaa
- Gadi taa'uun xaaxaa
- Ka'iin ifaataa
- Mukuutu irbaataa
- Gom'anii taa'uu
- Yaa aayyolee koo
- Mana haadha ormaa

- ሀ. በአባቴ ቤት
- ቆሎ ምግብ
- ንፍሮም እራት
- ስቆ መብላት
- በባዕዳ ቤት
- የለም መቀመጥ
- ትዕዛዝ በቁጣ
- ሁሌም ድብርት
- ቆዝሞ መቀመጥ
- እምዬ ሆይ
- በአማት ቤት

Akka durii koo

እንደ ልማዴ

Ol hinarreeduu

አይሆንም ሆዴ፡፡

ይህንን የመረሮ ቃል ግጥም የምታዜም ሙሽሪት ልጃገረድ አባት እናቷ ቤት የኖረችበትን ጊዜና ሚስት ሆና ስትዳር ያለውን የኑሮ ሁኔታ በማወዳደር በወላጆቿ ዘንድ ቤት ያፈራውን በልታ ጠጥታ ስቃ ተጫውታ የለመደች ካገባች በኋላ ባሏንና የባሏን ወላጆች ስለምታከብርና ስለምትፈራቸው እንደ ልቧ ወጣ ገባ ለማለት ስለማትችልና የሚስትነትን ተፅዕኖና ጫና ለመግለጽ የተጠቀመችው ቃል ግጥም ነው፡፡

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

1. Alagaan ormaa

ለ. ባዕድ ባዕድ ነው

Kabalee kolfaa

ትርፉ ጥፊ ነው

Algaan diinaa

ባዕድ ጠላት ነው

Rukutee dhiitaa

ምትና እርግጫው

Alagaan mukaa

ባዕድ ደረቅ ነው

Kabalee mugaa

ዓይኑን ጨፍኖ በጥፊ ይላል

Wallaaltuu raasaa

ያደናግራል ግራ ያጋባል

Beektuu dhamaasaa

እንዳላዋቂ ያጨናንቃል

Kunoo yaatee kaa

ይሄው ብቅ አለ

Du'a koo mitii

ለሞቴ ሳይሆን

Du'a qarree koo

.የሳዱላዬን መጨረሻውን፡፡

የላይኛው የመረሮ ቃል ግጥም ይዘት የሚያስተላልፈው መልእክት ሙሽሪት ልጃገረድ ያላት ክብርና ስብዕና ወላጆቿ ቤት እንደ ነበረችበት ጊዜ ሳይሆን ካገባች በኋላ በኑሮ ወጣ ውረድ ወስጥ ሁኔታዎች ሳያመቻት ሲቀር የባል መማታት፣ እርግጫና ጥፊ፣ እንዲሁም የቁጣ ቃላትና የስድብ ወርጅብኝ እንደሚጠብቃት አስቀድማ በመገመት ትዳሩ ይዞ የምመጡትን ጣጣዎች የምትገልጽበት ቃለ-ግጥም ነው፡፡

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

Harme haadha koo

ሐ. እማዬ እናቴ

Hiriyee naa waamii

አዶዬን ጥሪልኝ

Waa'ee qarree koo

ስለ ሳዱላዬ

Itti naaf himi

አዋሪልኝ

Qarreen koo hingaltuu

ሳዱላዬ አትመለስም

Garaan koo hinfayyuu.

ሆዴም አይረሳትም፡፡

ከቃል ግጥሙ የምንገነዘበው የምታገባው ሙሽሪት በልጃገረድነቷ ዘመን የምትታወቅበት የድንግልና ምልክት ሽሩባዎ መሃል ሳዱላ በመላጨት ሲሆን ካገባች ግን በጋብቻዎ ዕለት ድንግልናዎ በባሏ ስለሚወሰድባት ሳዱላው ይቀራል ማለት ነው፡፡

2.4.6. ሙሽሪቷ በጋብቻዋ ጣጣ ሲትጨናነቅ ጓደኞቿ የሚያበረታቱባት ቃል ግጥም

ቃል ግጥሞቹ በመገኛ ቋንቋቸው

አቻ ትርጉም

- 1. Agadaa quncisanii nyaatuu
Hoffaammoo silaa hingatuu
Yaa hiriye jabaadhuu
Manni abbaa hundee siif hintaatuu
Alagaan garaa siif haa laafuu.

- ሀ. ጥንቅሽ ተልጦ ይበላል
አገዳ ግን ይጣላል
በርቺሙሽሪት አይዞሽ
ዘላለማዊ አይሆንልሽ ቤቱ የአባትሽ
የባዕዳውን ሆድ ያራራልሽ፡፡

የመረሮ ቃል ግጥሙ የሚያስተላልፈው መልዕክት ሙሽሪቷ ከወላጅ በመለየቷ ሆዴ ሲሸበር ጓደኞቿ ማግባት ወግና ባህላችን ስለሆነ ማንም በአባትና እናቱ መኖሪያ ቤት የሚቀር የለምና የሚትሄድበትን ደግ ያርግልሽ ብለው ያበረታቷል የሚለውን ሃሳብ ይገልጻል፡፡

- 2. Gombisaan tarree galee
Buqqee laga hindhaabanii
Eeenyufaatu qarreetti hafee
Boossee nama hinraasinii

- ለ. በመስመር ተደርድሮ ኅተራው
ዱባ ወንዝ አይተከልም
ማንም አልቀረም በሳዱላው
ተይ ይቅርብሽ ለቅሶው፡፡

ከግጥሙ መልዕክት የምንረዳው ሁሉም ልጃገረዶች ሳዱላ ቢኖራቸውም ሲያገቡ መቅረቱ የተለመደ ነውና ከምታለቅሽ ብርታት ይኑርሽ በማለት ሙሽሪትን የሚያበረታቱበት የማበረታቻ ቃል ግጥም ነው፡፡

ምዕራፍ አምስት

ማጠቃለያና ግኝት

5.1. ማጠቃለያ

ይህ ጥናታዊ ጽሁፍ በኦሮሚያ ክልል በኢ.ሊ.ባ.ቦ.ር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ የኦሮሞ ናቃታ ጋብቻ ስነ-ስርዓት በሙሽሪቷና በሙሽራው ቤት የሚዘመሙ የመረሮና የዘለፋ (mararroofi Arrabsoo) ቃል ግጥሞችን ይዘታቸውን በመለየት፣ በወረዳው የኦሮሞ ናቃታ ጋብቻ ምንነትና የመረሮ ቃል ግጥሞችን ማህበራዊ ፋይዳ ተንትኖ ማሳየት ላይ ያተኮረ ነው። ይህንን ዓላማ ከግብ ለማድረስ ገላጭ ትንተና የምርምር ዘዴን በመጠቀም የአካባቢውን ባህል፣ አኗኗርና የመረሮ ቃል ግጥም የሚያውቁትን በዕድሜ ጠና ያሉ ሴቶችንና ሰዎችን የዓላማ ተኮር ናሙና አመራረጥ ዘዴን በመጠቀም የመረሮና ዘለፋ ቃል ግጥሞችን በመሰብሰብ ከሰብሰቦቹ ዉስጥ የተወሰኑትን በይዘታቸው ከፋፍሎ በማስቀመጥ በመገኛ ቋንቋቸው የቃል ግጥም ስብስቦቹን በስተግራ ትርጉሙን ደግሞ በአቻ ቋንቋ በስተጎን በማሰቀመጥ በእያንዳንዱ የቃል ግጥም ሥር ይዘቶቹ ተተንትነው ቀርበዋል። የጥናቱን መሰረታዊ ጥያቄዎች ለመመለስ በታቀደው ዓላማ መሰረት ቃለመጠይቅና፣ የቡድን ተኮር ዉይይትን በመጠቀም የቃል ግጥሞችን ዓይነትና ይዘታቸውን በሙሽሪትና በሙሽራው ቤተሰብ ዘንድ የሚዘመሙትን በመለየት ቃል በቃል ተፈተው ተተንትነዋል። ደበበ ኃይለ ጊዮርጊስ (1992)። በመቀጠልም በወረዳው ዉስጥ የሚዘመዉ የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥሞች በዋናነት በሁለት ቦታ የሚከፈል ሲሆን በሙሽራውና በሙሽሪት ቤተሰብ ዘንድ የሚዘም ሲሆንና ከትዉልድ ወደ ትዉልድ ሲተላለፍ በመጣበት ሂደት የማህበረሰቡን ቋንቋ፣ባህል፣ የኑሮ ዉጣ-ዉረድን በማንጸባረቅ ይህ ስነቃል ትኩረት እያጣ እየተረሳና እየቀረ በመሄድ ዛሬ ደርሷል። ይህ የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥም ክወናዉ ካሉት የወረዳው የኦሮሞ ጋብቻ ዓይነቶች ዉስጥ በናቃታ ጋብቻ ዓይነት ላይ ብቻ የሚከወን ሲሆን፣ ከሌሎች የጋብቻ ዓይነት ጋር ግንኙነት የለዉም።

በጥናቱ በተገኘዉ ዉጤት መሰረት በአልጌ ሳቺ በኦሮሞ ናቃታ ጋብቻ ስነ ስርዓት ላይ የሚዘመሙ የመረሮ ቃል ግጥሞች ከክወናቸዉ አንጻር በሙሽራውና በሙሽሪት ቤት የሚዘመሙት በይዘታቸዉ የተለዩት የሚከተሉት ናቸዉ።

እነሱም፤

❖ በሙሽሪቷ ቤት የሚዜሙ የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥሞች

❖ በሙሽራው ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የዘለፋ ቃል ግጥሞች ናቸው፡፡

የመጀመሪያው ዓይነት መረሮ ቃል ግጥም ቃለ-መጠይቅ ከቀረበላቸው መረጃ አቀባዮች በተገኘው ወጤት መሰረት በኢ.ሉ.ባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ በሙሽሪት ቤት የሚዜሙ የመረሮና የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥሞች በዓይነታቸው ተለይተው በሚከተሉት ንዑሳን ክፍሎች ቀርበዋል፡፡

በሙሽሪቷ ቤት የሚዜሙ የመረሮና የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥሞች ለብቻ ተለይቶ ሲከፋፈል፤ በሙሽሪቷ ቤት በጓደኞቿ የሚዜሙ የመረሮና አራብሶ (ዘለፋ) ቃል ግጥሞች፤ በሙሽሪቷ ቤት ለከንፈር ወዳጅ የሚዜም የመረሮ ቃል ግጥም፤ በሙሽሪቷ ቤት ሙሽራው ደጃፍ ሲደርስ የሚዘልፉበት የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥሞች፤ ሙሽራው ሙሽሪት ቤት ገብቶ ሲስተናገድ የሚዘልፉበት የአራብሶ (ዘለፋ) ቃል ግጥም፤ ሙሽራው ሙሽሪትን ይዞ ሊገባ ሲል ፈረስ ላይ ካወጧት በኋላ የሚዜም የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥም ወይም የጉንዶ ቦሬ (የቀለም ሻሼ) ቃል ግጥም በመባል በአምስት ክፍሎች ይመደባሉ፡፡

ሁለተኛው ዓይነት የመረሮ ቃል ግጥም ደግሞ በአልጌ ሳቺ ወረዳ በሙሽራው ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥሞች ዓይነታቸው በጥናቱ ተለይተው የተገኙት፤ ሙሽራውና ሚዜ ከሙሽራው ቤት ሲወጡ ለሽኝት የሚዜም፤ በሙሽራው ቤተሰብ ዘንድ ስለሙሽሪት ድንግልና ያላቸውን ጥርጣሬ የሚገልጹበት የዘለፋ ቃል ግጥሞች፤ ሙሽራው ከሙሽሪት ጋር ቤቱ ማዶ ሲደርስ የሚዜም፤ ሙሽሪት ሙሽራው ቤት ከደረሰች በኋላ የሚዜም የዘለፋ ቃል ግጥምና ሙሽሪት ሙሽራው ቤት ደርሳ ከፈረስ ስትወርድ የሚዜም በመባል በአምስት ቦታዎች ይመደባሉ፡፡

በጥናቱ ወስጥ እንደተገለጸው የናቃታ ጋብቻ የመረሮና የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥሞች ክወና ተያያዥነት ያላቸው በመሆኑ ካሉት የአልጌ ሳቺ የኦሮሞ ጋብቻ ዓይነት ወስጥ የመረሮ ቃል ግጥም ዜማና ክወና በናቃታ ላይ ብቻ የሚቀርብ መሆኑን መገንዘብ ይቻላል፡፡

የናቃታ ጋብቻ ስርዓተ-ክወናም የሚወሰነው ከሁለቱ ተጋቢዎች እውቅና ወጪ በሙሽሪትና በሙሽራው ቤተሰቦች ጫና የሚፈጸም እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል።

በጥናቱ ምዕራፍ አራት የመጨረሻ ክፍል ደግሞ በኦሮሞ የናቃታ ጋብቻ ስነስርዓት የመረሮ ቃል ግጥሞች ማህበራዊ ፋይዳን ለማሳየት ተሞክሯል። በዚህ መሰረት ይህ የመረሮ ቃል ግጥም ለማህበረሰቡ ከሚሰጣቸው ጠቀሜታዎች ውስጥ ልጃገረዶች ያለፍላጎት ጋብቻን ለመቃወም የሚያዘውት፣ ሙሽሪቷ የሚታገባውን ባል ለማጥላላት የሚታዘመው የመረሮ ቃል ግጥም፣ ያለ ዕድሜ ጋብቻን ለመቃወም ልጃገረዶች የሚያዘውት የቃል ግጥም፣ ሙሽሪቷ ለጋብቻ በገንዘብ መቀየሯን የሚትገልጽበት የመረሮ ቃል ግጥም፣ ከጋብቻ በኋላ የሚደርስባትን የባል ተጽዕኖና ያታዊ ጥቃትን ለመቃወም የሚጠቀሙበት የቃል ግጥምና ሙሽሪት በጋብቻው ጣጣ ስትጨናነቅ ጓደኞቿ የሚያበረታቱባት የቃል ግጥሞች ተብለው ከነይዘታቸው ተተንትነዋል።

የመረሮ ቃል በግጥም መልክ ከመቅረቡ አንጻር የሀረጎቹ ምስረታና ቅንብር በጣም አጫጭርና ጥልቅ ግንዛቤን የሚሹ በተለያዩ ፍችዎች የተሞሉ መሆናቸውን ከሚያስተላልፉት መልዕክትና ሀሳብ መረዳት ይቻላል። የወረዳውን ኦሮሞ ማህበረሰብ ማህበራዊ ኑሮ፣ የሕይወት ገጠመኞች፣ የትዳርን ወጣወረድ፣ የልጃገረዶችን ጓደኝነት ፍቅራዊ ትስስር፣ ሀገረሰባዊ ወግ፣ ሞራል፣ ይሉኝታና በትዳር ውስጥ የሙሽራውንና የሙሽሪትን ባልና ሚስትነት የኑሮ ሁኔታና ትርጉም ለመግለጽ በጣም ከፍተኛ ማህበራዊ ፋይዳ ያለው በኦሮሞ ማህበረሰብ ዘንድ የታወቀ የስነቃል ዘርፍ ነው።

5.4 የጥናቱ ግኝት

በአጠቃላይ በዚህ ጥናት የተገኙት ውጤቶችና አጥኚዎች የደረሰችበት የሚከተሉት ናቸው። በኢ.ሉ.ባ.ቦ.ሮ ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ የኦሮሞ ማህበረሰብ የመረሮና የዘለፋ ቃል ግጥም ከሚከወንበት ቦታና ዓላማው አንጻር በዋናነት የሙሽሪት ቤት ቃል ግጥምና የሙሽራው ቤት ቃል ግጥም ተብለው በሁለት ሲመደቡ እያንዳንዳቸው የየራሳቸው ይዘት አላቸው።

በአልጌ ሳቺ ወረዳ በሙሽሪቷ ቤት የሚዜሙ የመረሮና የዘለፋ (Arrabsoo) ቃል ግጥሞች፤

➤ በሙሽሪቷ ቤት የሚዜሙ የመረሮና አራብሶ (ዘለፋ) ቃል ግጥሞች ይዘት የምታገባውን ልጃገረድ ደግነቷን፤ ዉበቷንና ፀባዩዋን ለማድነቅ እንዲሁም በሀሳብ ተጨናንቃ ከወላጅ እናቷ በጋብቻዉ ምክንያት ለመለየት ጊዜዉ መቃረቡንና የንጋቱን የወፍ ጫጫታ ሰምታ ጭንቀቷን የሚትገልፅበት ነዉ። አልፎም ሙሽሪቷ ካገባች በኋላ የትዳር ሁኔታ አዲስ ስለሚሆንባት ከመኖሪያ ቤቷ ድንገት እሳት ጠፍቶ ለመዉሰድ ጎረቤት ሲትሄድ ባሏ ገብቶ ከቤት ካጣት ስራ ፈታ ለወሬ መንደር የሄደች ይመስል ልቆጣት እንደሚችል፤ ሥራ ቦታ ዉሎ ማታ ወደ ቤት ሲገባ ሚስትዬዉ በራፍ ላይ ጠብቃዉ ለክብሩ ጦሩን እንደሚትቀበለዉ፤ ማታ ማታ እስኪ ገባ ድረስ ቢያመሽም ቁጭ ብላ መጠበቅ፤ የባል መከፋትና ምግብ አለመብላት ጣጣዉ፤ ልብሱን በስርዓት ጠቅልሎ ማስቀመጥ፤ የባሏን አመልና ፀባይ ጠንቅቆ ማወቅ እንደሚገባት የሚያስረዳ ነዉ።

➤ በሙሽሪቷ ቤት ለክንፈር ወዳጅ የሚዜም የመረሮ ቃል ግጥም ይዘቱ አንዲት ልጃገረድ ከጋብቻ በፊት በወላጆቿ ቤት ባለችበት ጊዜ የክንፈር ወዳጅ ስለሚኖራት ሌላ ወንድ ሲታገባ ከፍቅረኛዋ ስለምትለይ ሆዷ ይባባና ለጋብቻዋ ቅድመ-ዝግጅት ሁሉም ተደርጎ ስለ ተጠናቀቀ እሱ ማግባቷን ባይመኝም ጋብቻዋን ማስቀረት እንደማይችል የሚገልጽ ነዉ። አልፎም የክንፈር ወዳጅ በጋብቻዋ ዕለት እሷ የሌላ ሰዉ ሚስት ሆትሆን እየተሰናበተችዉ ስለሆነ ፍቅርህ ከአንገት በላይ ነዉ ሆድህ ለምን አይባባም ስትለዉ የእሱን ክፉ መስማት ስለማትወድ እሱም አግብቶ እንዲኖር ያላትን መልካም አመለካከት የሚትገልጽበት የቃል ግጥም ነዉ።

➤ በሙሽሪቷ ቤት ሙሽሪዉ ደጃፍ ሲደርስ የሚዘልፉበት የአራብሶ (ዘለፋ) ቃል ግጥም መልዕክት የሚያሳየዉ ሙሽሪዉ በአጃቢዎች ታጅቦ ሙሽሪት ቤት ደጃፍ ሲደርስ የሙሽሪቷ ቤተ-ዘመዶች መግቢያ በር ላይ ቆመዉ #አናስገባም ሰርገኛ እደጅ ይተኛ "በማለት ሲላለቁባቸዉ የወጉን መቶ ብር ይከፍሉና ወደ ግቢዉ እንዲገቡ ይፈቀድላቸዋል ማለት ነዉ። በተጨማሪም ለጋብቻዉ ጉዳይ ሲመላለሱ የነበሩ ሽማግሌዎችን በማክበር ደሃ ሙሽሪን ከኋላ አስከትለዉ ወደ ሙሽሪት ወላጅ ዘንድ ሲሄዱ የተከበሩ መሆናቸዉን በማስመልከት የሚመጡትን እንግዶችን የሚቀበሉበት መሆኑን ያመለክታል።

➤ ሙሽሪዉ ሙሽሪት ቤት ገብቶ ሲስተናገድ የሚዘልፉበት የአራብሶ (ዘለፋ) ቃል ግጥሙ የሚያስተላልፈዉ መልዕክት ሙሽሪዉ ሙሽሪትን ለማግባት ከአጃቢዎችና ሚዜዎች ጋር ሙሽሪት ቤት ገብቶ ሲስተናገድ የሙሽሪዋ ልጃገረድ ንደኞች ድቤያቸዉን እየመቱ በንሮ ዞረዉ እቤቱ በረንዳ ስር ቁጥጥ በማለት ዛሬ መዉጫ የለሀም ጉድህን ታያለሀ በማለት ይላለቁበታል። ሙሽሪዉ የተዘጋጀዉን ድግስ ከአጃቢዉ ጋር ሆኖ ሲኮመኩም ከልክህ አትለፍ ሰክረህ ትዋረዳለህ የሚል መልዕክት አዘል ምክር የሚያስተላልፉበት ቃል-ግጥም ነዉ።

➤ ሙሽራው ሙሽሪትን ይዞ ሊገባ ሲል ፈረስ ላይ ካወጧት በኋላ የሚይም የአራብሶ (የዘለፋ) ቃል ግጥም ወይም የጉንዶ ቦሬ (የቀለም ሻሼ) ቃል ግጥም ሙሽራው ወደ ቤቱ ሊመለስ ሲል የሙሽሪቷ ቤተ-ዘመድ ልጃገረዶች የሙሽራውን መልክና ቁመና አለባበሱንም ጭምር በማህበረሰቡ ዘንድ ያለው ክብርና ሞገስ ዝቅተኛ በማስመሰል ይኮንኑታል።

በአልጌ ሳቺ ወረዳ በሙሽራው ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የዘለፋ ቃል ግጥሞች አምስት ቦታ የሚመደቡ ሆነው የእያንዳንዱ ይዘት ከታች ተገልጿል።

❖ ሙሽራውና ሚዜዎች ከሙሽራው ቤት ሲወጡ ለሽኝት የሚይም የግጥም ይዘት የሙሽራው እህቶችና የጎረቤት ልጃገረዶች ተሰባስበው ሙሽራው በሰላም ወጥቶ በሰላም እንዲመለስ እያወደሱት መልካም ምኞታቸውን የሚገልጹበትና ሚዜዎቹ ወገናዊነታቸው ወደ ሙሽራዋ ስለሆነ የተፈጥሮን ክስተት እንደ መቀየር አስመስለው ልክ እንደ ሴት ወንድ ሚዜዎች እንደሚያረግዙ በማድረግ ይዘልፏቸዋል። የሙሽራው እህት ወንድሟ የሚያገባትን ሙሽራ በመናቅ ሌላ ወንድ ማግባት የጠላውን ያረጀች ቆማ ቀር ለምን ታገባለህ ብላ በመተቸት መልዕክት የሚታስተላልፍበት ቃል ግጥም ነው።

❖ በሙሽራው ቤተሰብ ዘንድ ስለሙሽሪት ድንግልና ያላቸውን ጥርጣሬ የሚገልጹበት የዘለፋ ቃል ግጥሞች ይዘት የሙሽራው ወገን ልጃገረዶች ሙሽራው ሙሽሪቷ ቤት ሄዶ ሳይገባ ሲዘገይ ሙሽሪቷ ክብረ-ንጽህናዋን ለሌላ ወንድ ሰጥታ ልክ እንደ እቃ ከገበያ የሚታስገዛ በማስመሰል እወላጆቿ ቤት በነበረችበት ጊዜ ሲትባልግና ሲትማግጥ እንደኖረች አድርገው ለወቀሳ የሚጠቀሙበት የዘለፋ ቃል-ግጥም ነው። አልፎም ድንግልና ልክ እንደ ሽንኩርትና ዕቃ ከገበያ የሚገዛ አድርጋ ሙሽራዋ የጠየቀች ያህል አጋንነውና ሚዜዋም ለግብረ-ሱጋ ግንኙነት ከእሷ ጋር የተኛ አድርገው በዘለፋ ቃል ግጥሞች መተቸታቸውን የሚገልጽ ነው።

❖ ሙሽራው ከሙሽሪት ጋር ቤቱ ማዶ ሲደርስ የሚይም የግጥም ይዘት የሚያሳየው ሴት ልጃገረዶች ድንግልና ሳይኖራቸው አለን እንደማይሉና በራሳቸው እንደሚተማመኑ፤ መዋሸትና መባለግ እንደሌለ የሚያሳይ ነው። ወንዱም በቀልቡ ከፈለጋት የፍቅር ጥያቄ ያቀርብላታል እንጂ ሴት ልጅ ወንድን መጠየቅ ፈጽሞ የህብረተሰቡ ልማድ አይደለም። በግጥም ሙሽራዋ ሳታገባ እቤት አርጅታ ጊዜ

ያለፈባት እንደሆነችና የፍቅርን ጥያቄ ለራሷ አስቀድማ ያቀረበች አድርጋ የሙሽራው እህት ምራቷን የወቀሰችበት እንደሆነ ነው።

❖ ሙሽሪት ሙሽራው ቤት ከደረሰች በኋላ የሚዜም የዘለፋ ቃል ግጥም ይዘት የሙሽራው እህትና የእህቱ ልጃገረድ ጓደኞች ተሰባስበው ሙሽራዋን ዕድሜ ጠገብ ቆማ ቀር ለእርቃነ-ሰጋ ልምድ ያካበተች አድርገው ይዘልፏታል። ሌላው በወረዳው ወጣቶች ዘንድ የተለመደው ለከንፈር ወዳጃቸው በድብቅ ገንዘብ እየሰጡ ልጃገረዶች የግል ፍላጎታቸውን የሚያሟሉበትና ልጃገረዶችም ፍቅረኛቸውን በመሸወድ ገንዘቡንም ለሌላ ሰው ማዋላቸውን የሚያስረዳ ነው።

❖ ሙሽሪት ሙሽራው ቤት ደርሳ ከፈረስ ሲትወርድ የሚዜም ቃል ግጥም መልዕክት በአልጌ ሳቺ የኦሮሞ ናቃታ ጋብቻ ሙሽሪት እሙሽራው ወላጅ ቤት ከመግባቷ በፊት እቤቱ በረንዳ በራፍ ላይ እርጥብ ሳር ወይም ጨፌ ይጎዝጎዝና ሰለን ተነጥፎ ሁለቱ ሙሽሮች ስቀመጡበት ከዚያም የሙሽራው እናት በተቀቀለ ቡና(Buna qalaa) ግንባራቸውንና በማንቁርታቸው ታስነካና “ግንባራ-ጠንካራ ሁኑ፣ ዕድሜያችው ይርዘም” ብላ ትመርቃቸውና በቅል ከተዘጋጀው ወተት ይቀምሱና ወደ ተዘጋጅላቸው የክብር መቀመጫ ቦታ ወደ ወሰጥ መግባታቸውን የሚያሳይ ነው።

ባጠቃላይ በአልጌ ሳቺ ወረዳ ወሰጥ ከሚገኙ ስነቃሎች የኦሮሞ የመረሮ ቃል ግጥሞችን በይዘታቸው በመለየት ጥናት ተደርጎባቸው ቢሰበሰቡ የስነቃሉን ዕድሜ በማራዘም በጽሑፍ አጠራቅሞ ለቀጣዩ ትውልድ ማስተላለፍ ለህብረተሰቡ ባህል፣ ዝንበሌ፣ ማህበራዊ ኑሮና ለቋንቋ ዕድገት ከፍተኛ አስተዋጽኦ ይኖረዋል።

በመጨረሻም ይህ ጥናት በተካሄደበት ወቅት በዚህ ስነቃልም ሆነ በወረዳው በሚገኙት ሌሎች የኦሮሞ ስነቃሎች ላይ የተደረገ ሌላ ጥናት ብዙ ባይኖርም የዚህ ጥናት አጥኚ በራሷ ተነሳሽነት የአፋን ኦሮሞን የመረሮ ቃል ግጥሞች ያቅሟን ያህል አሰባስባ በዓይነታቸውም ለይታ ከነይዘታቸው በቀጥተኛ ፊቺ ለመተንተን ትሞክርም፣ የስነቃሉ ዓይነትና የክወናው ሁኔታ ባንድ ማህበረሰብ ወሰጥም ከቦታ ቦታ ልለያይና ብዙ ሊሆን ስለሚችል ለወደፊቱ ሌላ ሰፊ ጥናት በሌሎች አጥኚዎች ቢደረግበት የዚህ የራሴ ጥናት ውጤት እንደ መነሻ ሆኖ አቅጣጫን ሊጠቁም ይችላል የሚል ሐሳብ የአጥኚዋ የማሳረጊያ መልዕክት ነው።

ዋቢ መጻሕፍት

ሰለሞን ተሾመ (2007) *ፎክሎር፣ ምንነቱና የጥናቱ ትኩረት አቅጣጫ*።

አዲስ አበባ። ፋር ኢስት ትራዲንግ። ኃይተ.የግ.ማ።

dSኤ?M እ”ጃK (1982) e’ nM ’j eÁT@-ፋ=.T.ê ሃፍ=e ሃuv ስ’>y`c=+።

ሃKU ስእg~ (1992) SW[ታ© ¾U`U“ ¾4ፕv ሃééõ። ”ÓÉ T}T>Á É`f።

2`G<” ሃeó< (1992) ¾e’ íG<õ SW[ታ©Á” :: ሃፍ=c ሃuv ስ’>y`c=+።

2A`v G<c?” (2002) uíT“ ሃካባቢዋ የሚገኙ የአሮሞ ብሔረሰብ ሴቶች በሚወልዱበት ጊዜ

የሚይዙው ቃል ግጥሞች ይዘት ትንተና :: ለጅማ ዩኒቨርሲቲ የአማርኛ ቋንቋና ፎክሎር

ትምህርት ክፍል የቀረበ። (ያልታተመ)

የአልጌ ሳቺ ወረዳ የመንግስት ኮሚኒኬሽን ጽ/ቤት ሪፖርት።

የአልጌ ሳቺ ወረዳ የግብርና ቢሮ ሪፖርት።

የአልጌ ሳቺ ወረዳ የትምህርት ቢሮ ሪፖርት።

የአልጌ ሳቺ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ ሪፖርት።

የአሮሚያ ባህልና ቱሪዝም ቢሮ (2015). የመጫ አሮሞ ገዳ ስርዓትና ታሪክ እስከ ሃያኛው ክፍለ

ዘመን :: አዲስ አበባ። ቦሌ ማተሚያ ድርጅት።

ደበበ ኃይለ ጊዮርጊስ (1992) unK SÖAp“ uu<É” }ፍ` “<AAf። pÉS ፍK?í። ሃፍ=e ሃuv T}T>Á

É`f።

ÁK“<እንጃ”k (2006) ¾U`U` SW[ታ©Á” S`J<“ ሃjፕvu። ví`ፍ`። አልፋ

አታሚዎች።

ðkÁ ሃ22 (1991) ¾Y’ nM SUJÁ :: ሃፍ=c ሃuv :: xK? T}T>Á É`f።

ðkÁ ሃ22 (1996) cT> ÁÖ< w^“ T}T>Á É`f። ሃፍ=e ሃuv T}T>Á É`f።

Caalii Raggaasaa (2011). AADAIFI AFOOLA OROMOO. Ateetee-Jeekkara, Sirba-Weedduu,

Warroommii- Arrabsoo, Mararoo. Mana Maxxansaa Rohobot 0114 169027.Finfinnee.

Claude Sumner (Ph.D) (1996). *Proverbs, Songs, Folk Tales. Anthology of Oromo Literature.*

Central Printing Press. Addis Ababa.

Gannatii Jaallataa (2004). *Qaaccessa Qabiyyee Afwalaloo Weedduu Ateetee Dubartoota*

Oromoo Iluu Abbaa Boor Aanaa Algee Saachii.(Kan Hinmaxxanfamne)

Finnegan R. (2012). *Oral Literature in Africa.* Oxford. Oxford University Press.

Mitikkuu Laggasaa (2010). *Qaaccessa Unka Afwalaloo Weedduu Sirba Jaalalaa Oromoo*

Godina Iluu Abbaa Boor Irratti Xiyyeeffate. Yuunivarsiitii Jimmaa Muummee Afaan

OromoofiOgbaruutiif dhiyaate. (kan hinmaxxanfanne).

Obsa Tegegn (1993). *Weelluu-Love Songs From Arsi.* Addis Ababa. Comercial Printig Press.

Tesema Ta'a (Prof.) (1996). *Hamba Weedduu Oromoo.* Finfinnee.

The world Book Encyclopedia, volume 7 Chicago (2001).

World Book Encyclopedia America (1995).volume 5 Chicago (2000).

አባሪዎች

አባሪ-ሀ- ቃለመጠይቅ

በጅማ ዩኒቨርሲቲ ሶሻል ሳይንስና ሂደታዊ ስራዎች ኮሌጅ የአማርኛ ቋንቋ ፎክሎርና ስነፅሑፍ ትምህርት ክፍል

የዚህ ጥናት ዓላማ በኢ.ሉ.ባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ በቃል ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፍ የነበረውን የመረጃ ቃል ግጥም ይዘት መተንተን ነው። የጥናቱ ዉጤትም በጅማ ዩኒቨርሲቲ ሶሻል ሳይንስና ሂደታዊ ስራዎች ኮሌጅ የአማርኛ ቋንቋ ፎክሎርና ስነፅሑፍ ትምህርት ክፍል የሚቀርብ ነው። ስለዚህ ለጥናቱ ዉጤት ስኬታማነት በቃለመጠይቅ ከመጀመርያ ደረጃ የመረጃ ምንጭ ትክክለኛውን ሐሳብ መሰብሰብ ወሳኝ ነው። የተከበራችው የመረጃ ምንጮች! በተቻላችው መጠን ከእናንተ የሚገኘው ትክክለኛ መረጃ ግልፅና አሳማኝ መሆን ለጥናቱ መሳካት መሰረት ነው። ጊዜያችሁን መስዋዕት በማድረግ ለምትሰጡን መረጃ አስቀድሜ አመሰግናለሁ።

የመረጃ ሰጪ ናሙናዎች የግል ሁኔታ

ጾታ፣ ወንድ-----ሴት---- ዕድሜ-----ስራ፣አርሶ አደር-----ነጋዴ-----የመንግስት ሠራተኛ-----

ዜግነት---የትምህርት ደረጃ-----ቀበሌ-----የጋብቻ ሁኔታ፣ ያገባ/ያላገባ-----ያገባች/ያላገባች-----

1. ቃለመጠይቅ

ቀጥሎ ለሚቀርብላችዉ ጥያቄዎች ሃሳብዎትን በቃል ሰፋ አድርገዉ እንዲሰጡኝ በአክብሮት እጠይቃለሁ።

1. በኢ.ሉ.ባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ በናቃታ ጋብቻ የሚዜሙ የመረጃና የዘለፋ (Mararroofi Arrabsoo) ቃል ግጥሞች እንዴት ይገለጻሉ?
2. በወረዳዉ ዉስጥ በሙሽሪት ቤት የሚዜሙ የዉዳሴና የዘለፋ (Mrarroofi Arrabsoo) ቃል ግጥሞች ይዘት ምን ይመስላል?
3. በሙሽሪዉ ቤት ሙሽሪትን የሚዘልፉበት የዉዳሴና የዘለፋ (Mrarroofi Arrabsoo) ቃል ግጥሞችና ይዘታቸዉ ምንድን ነዉ?

4. በኦሮሞ የናቃታ ጋብቻ ስነ-ስርዓት የወዳሴና የዘለፋ (Mrarroofi Arrabsoo) ቃል ግጥሞቹ ማህበራዊ ፋይዳ ምን ምን ናቸው?

አባሪ-ለ: የቡድን ተኮር ወይይት

በጅማ ዩኒቨርሲቲ ሶሻል ሳይንስና ሂደታዊ ስራ ስልጅ የአማርኛ ቋንቋ ፎክሎርና

ስነፅሑፍ ትምህርት ክፍል

የዚህ ጥናት ዓላማ በኢ.ሉ.ባቦር ዞን አልጌ ሳቺ ወረዳ በቃል ከትወልድ ወደ ትወልድ ሲተላለፍ የነበረውን የመረሮ ቃል ግጥም ይዘት መተንተን ነው። የጥናቱ ወጪትም በጅማ ዩኒቨርሲቲ ሶሻል ሳይንስና ሂደታዊ ስራ ስልጅ የአማርኛ ቋንቋ ፎክሎርና ስነፅሑፍ ትምህርት ክፍል የሚቀርብ ነው። ስለዚህ ለጥናቱ ወጪት ስኬታማነት በቡድን ተኮር ወይይት ከመጀመርያ ደረጃ የመረጃ ምንጭ ትክክለኛውን ሐሳብ መሰብሰብ ወሳኝነት አለው።

6 ለቡድን ተኮር ወይይት የቀረቡ ነጥቦች

በሚከተሉት የመወያያ ነጥቦች ላይ እርስዎ በእርሳችሁ ተወያዩ።

1. የናቃታ ጋብቻን እንዴት ይገልጻሉ ? የመረሮና የዘለፋ ግጥሞችስ በየትኛው የጋብቻ ዓይነት ላይ ይከፈላሉ?
2. በልጃገረድነትዎ..... ዘመን..... በሙሽራው..... ቤት..... ሲዜሙ..... ከነበሩት የመረሮና የዘለፋ (Mrarroofi Arrabsoo) ቃል ግጥሞች ወሰጥ የሚያስታወሱትን ይዘርዝሩ።
3. ልጃገረዶች በሙሽራት ቤትየሚያዜሙትን የወዳሴና የዘለፋ ቃል ግጥሞች በመናገር ወይም እያዜማችሁ በማሰማት ሃሳባችሁን ተለዋወጡበት።

የመረጃ አቀባቶች

ተ.ቁ	ስም	ዕድሜ	ጾታ	የትምህርት ደረጃ	ሥራ
1	ደሚቱ በቀለ	55	ሴት	-	ግብርና
2	አራሬ ዱሬሶ	64	“	-	ግብርና
3	ክብቱ ወዳጆ	22	“	2	ግብርና
4	ቶላሺ ፍዳ	30	“	3-	ግብርና
5	ማርጌ አጋ	54	“	-	ግብርና
6	በሻቱ ቀኖ	21	“	-	ግብርና
7	ስንቦ ጋሩማ	50	“	4	ግብርና
8	ጫልቱ ረጋሳ	65	“	5	ግብርና
9	ላሊሴ ወየሳ	56	“	-	ግብርና
10	ሃዊ ለታ	62	“	-	ግብርና
11	ገዲሰ ዋከነ	22	“	2	ኑጋዴ
12	ቦንቱ ዱሌ	64	“	2	ግብርና
13	ማራርቱ ድባባ	55	“	1	ግብርና
14	ዋርቱ በንጃ	57	“	5	ኑጋዴ
15	ድንቅቱ ቡልቻ	56	“	3	ግብርና
16	ራማቴ ብሩ	70	“	-	ግብርና
17	ኩላኒ አስፋው	21	“	-	ኑጋዴ
18	ሀታቱ ድንቃ	19	“	3	ግብርና